

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΡΑΚΑΣΗΣ
Επίκ. Καθηγητής, Παν. Ιωαννίνων

ΒΟΥΚΟΛΙΚΗ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ
ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΩΝΑ
ΠΟΙΜΕΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΝΕΟΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ
ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΕΚΛΟΓΗ ΤΟΥ ΚΑΛΠΟΥΡΝΙΟΥ ΤΟΥ ΣΙΚΕΛΟΥ¹

Περίληψη. Στο παρόν άρθρο μελετώνται οι τρόποι με τους οποίους ο Σικελός καταδεικνύει, στο πλαίσιο της πρώτης προγραμματικής πολιτικής του εκλογής, την απομάκρυνσή του από την προγενέστερη θεοκρίτεια και βεργιλιανή βουκολική παράδοση. Υιοθετώντας, κατά κύριο λόγο, επικά ή επικού χαρακτήρα διακεείμενα, παραπέμποντας σε (αυτο-αναφορικά) λιγότερο ποιμενικές στιγμές του βουκολικού Βεργιλίου, αλλά 'απο-βουκολικοποιώντας' επίσης βασικά μοτίβα και σκηνές της ποιμενικής παράδοσης, ο Σικελός συνθέτει τον πανηγυρικό του αυτοκράτορα ως βουκολικό ποίημα. Μέσω της λεγόμενης 'ποιητικής της πανηγυρικής διακειμενικότητας', ο Νέρωνας παρουσιάζεται ως άλλος Αύγουστος και ως νέος Απόλλωνας, σύμφωνα με την αυτοκρατορική επικοινωνιακή πολιτική των νερώνεια χρόνων. Η μετα-ποιητική ορολογία του *genus tenue* χρησιμεύει πλέον, για να περιγράψει επίσης τις ποιητολογικές επιλογές του βουκολικού πανηγυρικού, που εμφανώς κινείται προς το *genus grande*, η αμφισημία της βεργιλιανής ποιμενικής ποίησης μειώνεται, ενώ η μετακλασική λατινική, τέλος, χρησιμεύει κι εκείνη ως μέσο, για να καταδειχθεί η ειδολογική νεοτερικότητα του *vaticinium Fauni*.

Premessa. Questo articolo studia i modi in cui il Siciliano dimostra, nella prima programmatica egloga politica, la sua rimozione dalla precedente tradizione pastorale di Teocrito e Vergilio. Adottando, in primo luogo, epici o, in ogni caso, di epica natura intertesti, momenti meno pastorali di Vergilio bucolico, ma anche de-pastoralizzando motivi principali e scene della tradizione bucolica, il Siciliano produce il panegyrico del' imperatore in abbigliamento bucolico. Attraverso la cosiddetta 'poetica di panegirica intertestualità', Nero è presentato come un altro Augusto e come un giovane Apollo, secondo la politica di comunicazione degli anni Neroniani. La terminologia della meta-poetica del *genus tenue* è utile per descrivere opzioni anche del bucolico panegirico, che ovviamente pare

1. Ακολουθώ το κείμενο των Duff και Duff 1934, 218-26. Στην παρούσα εργασία το επίθετο *νεωτερικός* αναφέρεται στο ρωμαϊκό ποιητικό κίνημα των *poetae novi* και στους ποιητές που επηρεάστηκαν από τη 'σχολή' αυτή στα χρόνια που ακολούθησαν, μέχρι και τη νερώνια περίοδο.

spostato nel genus grande, la ambiguità della poesia pastorale Vergiliana diminuisce e il latino imperiale, infine, si serve come un mezzo per dimostrare la novità generica del vaticinium Fauni.

Δύο βοσκοί, οι Όρνυτος και Κορύδωνας, στην προσπάθειά τους να προστατευτούν, κατά το βουκολικό τυπικό, από τις ζεστές ακτίνες του ήλιου², εισέρχονται σε έναν χώρο αφιερωμένο στον θεό Φαύνο, nemus, āntra...Fauni (στ. 8-9, 19). Παράλληλα ο αφηγητής του βουκολικού σεναρίου περιγράφει μία επίσης τυπική ποιμενική εικόνα, των ζώων του κοπαδιού που αμέριμνα απολαμβάνουν την καλοκαιρία στη σκιά των θάμνων, απλώνοντας τα απαλά πλευρά τους κάτω από την πυκνή σκιά (στ. 4-5, πρβ. Βεργ. *E.* 6.53³). Ο Όρνυτος, ο μεγαλύτερος και ψηλότερος από τους δύο αδελφούς, αντιλαμβάνεται πως στον φλοιό μίας οξυάς (στ. 20), του ιερού δέντρου του Φαύνου (πρβ. Οβ. *Fast.* 4.653 κ.ε⁴), βρίσκεται χαραγμένη η προφητεία του θεού, ο οποίος, όπως και ο Απόλλωνας της *Άποκολοκυνθώσεως* του Σενέκα (4)⁵, αποκαλύπτει την επιστροφή της χρυσής εποχής, ως αποτέλεσμα της ανάρρησης στον αυτοκρατορικό θώκο ενός νεαρού, θείου αυτοκράτορα, στ. 33-88. Ο δύο βοσκοί, αφού μελετήσουν προσεκτικά το περιεχόμενο της προφητείας, αποφασίζουν στο τέλος να τη μελοποιήσουν με συνοδεία αυλού, ελπίζοντας, ως τυπικοί πένητες-ποιητές που αποζητούν την υποστήριξη κάποιου ευγενούς πάτρονα, το τραγούδι τους αυτό να φτάσει κάποτε στα αυτιά του αυτοκράτορα, στ. 92-4.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να επισημάνει τους τρόπους με τους οποίους ο Καλπούρνιος ο Σικελός, στην πρώτη του αυτή προγραμματική πολιτική εκλογή, επιχειρεί να απομακρυνθεί από την προγενέστερη του βουκολική παράδοση. Με τον τρόπο αυτό γίνεται, ως έναν βαθμό τουλάχιστον, ο 'πατέρας του βουκολικού πανηγυρικού'. Η ένταξη μάλιστα της συγκεκριμένης βουκολικής ποιητικής στο ευρύτερο λογοτεχνικό, κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον των πρώιμων νερώνειων χρόνων⁶ και η ερμηνεία της εκλογής τόσο με γνώμονα φορμαλιστι-

2. Βλ. Karakasis 2011, 16, 18, 29, 32, 39, 45, 49.

3. Βλ. Verdière 1954, 125, Korzeniewski 1971, 10, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 143.

4. Βλ. Schubert 1998, 55 και σημ. 30.

5. Βλ. Friedrich 1976, 135, 147.

6. Ακολουθώ την *communis opinio* και τοποθετώ το *floruit* του Καλπούρνιου του Σικελού στα χρόνια του *principatus* του Νέρωνα, και, πιο συγκεκρι-

κού χαρακτήρα επισημάνσεις όσο και στο επίπεδο της 'ιστορικής συμφραστικοποίησης' αποτελούν δύο επιπλέον στόχους της συγκεκριμένης εργασίας.

Το Βουκολικό Πλαίσιο

Το δραματικό σενάριο της εκλογής, όπως είναι σύνηθες στην ποιμενική ποίηση, τοποθετείται χρονικά την ώρα του ζεστού μεσημεριού (πρβ. Θεόκρ. 1.15, 6.4, 7.21, Βεργ. *E.* 2.8-13), όταν το κάμμα του ήλιου αναγκάζει τους βοσκούς να αναζητήσουν τη δροσιά ενός *Iocus amoenus*. Ενώ, όμως, κατά το έθος της προγενέστερης βουκολικής ποίησης, το ζεστό αυτό μεσημέρι τοποθετείται χρονικά στην καρδιά ενός τυπικού καλοκαιριού, εδώ, στην πρώτη προγραμματική εκλογή του Σικελού, η δράση εκτυλίσσεται στην περίοδο του τρύγου· στο τέλος δηλ. του καλοκαιριού ή κατά την αρχή του φθινοπώρου, όταν, ωστόσο, δεν έχουν ακόμη υποχωρήσει οι έντονα ζεστές ημέρες, πρβ. στ. 1-3⁷. Σε μετα-ποιητικό επίπεδο η χρονική αυτή μετατόπιση έχει πειστικά αναγνω-

μένα, στο *quinquennium Neronis* – 54-9 μ.Χ (βλ. Ράιος 2011, 23-4 και σημ. 5, Karakasis 2010, 177; 2011, 36-7 και σημ. 183, 184).

7. Βλ. e.g. Pearce 1990, 24, Fugmann 1992, 203, Schubert 1998, 48. Για τον Verdière 1966, 164 (βλ. επίσης 1968, 534-9) το βουκολικό σενάριο του ποιήματος σχετίζεται με την 11^η του Οκτωβρίου, την εορτή δηλ. των *Meditrinalia* (vs. Friedrich 1976, 128-9). Κατ' άλλους, το φθινόπωρο ανακαλεί, συγκεκριμένα, την ανάρρηση του Νέρωνα στον θρόνο, μετά τον θάνατο του Κλαυδίου, στις 13 Οκτωβρίου του 54 μ.Χ., βλ. Paladini 1956, 345, Townend 1980, 168, Mackie 1989, 9, Vinchesi 2002, 141. Ο Hubaux 1927, 603-16; 1930, 194; 1930a, 454 κ.ε. λανθασμένα υποστήριξε πως οι τρεις πρώτοι στίχοι του πρώτου βουκολικού του Καλπουρνίου ανήκουν σε ένα ποίημα που προηγούνταν της εκλογής, καθώς, κατά τη γνώμη του, η αφήγηση δεν ξεκινά, κατά την ποιμενική συνήθεια, με το όνομα ενός βουκολικού χαρακτήρα, διαπιστώνεται αδυναμία απόδοσης των στίχων σε κάποιον ομιλητή, αλλά και δυσκολία προσδιορισμού της τοποθεσίας του βουκολικού σεναρίου. Ο Verdière 1954, 123-4 επίσης διατυπώνει την άποψη πως οι στίχοι αυτοί δεν αποτελούν μέρος της εισαγωγικής αφήγησης, διαπιστώνοντας *lacuna* 9 στίχων· για την ανασκευή των θέσεων αυτών, οι οποίες δεν γνώρισαν ιδιαίτερη αποδοχή στη βιβλιογραφία της εκλογής, βλ. Hergmann 1931, 152, Luiselli 1963, 44-52, ο οποίος πειστικά αντιπαραβάλλει τους εισαγωγικούς στίχους της πρώτης εκλογής του Καλπουρνίου με την *Άποκολοκίνθωσιν* του Σενέκα, Verdière 1985, 1848, 1860 πρβ. επίσης Spadaro 1969, 8-15, Friedrich 1976, 124-6.

σθεί (βλ. Hubbard 1998, 154-5) ως δηλωτική του επιγονικού χαρακτήρα της βουκολικής παραγωγής του Σικελού. Αν το μεσημέρι του τυπικού καλοκαιριού συμβολοποιεί τη θεοζορία ή / και τη βεργύλιανή πομενική ποίηση, το ύστερο καλοκαίρι ή το φθινοπωρινό σκηνικό σηματοδοτεί τη βουκολική ποίηση που έπεται του θεοζορίου / βεργύλιανού καλοκαιριού, τις εκλογές του Καλπουρνίου του Σικελού⁸. Υπό την οπτική αυτή ενδιαφέρον παρουσιάζει, όπως σημειώνει και πάλι ο Hubbard loc. cit., στον στίχο 4: *cernis ut ecce pater quas tradidit, Ompyte, vaccae*, η χρήση του όρου *tradere*, που δεν σημαίνει απλά και μόνο 'κληροδοτώ', αλλά μπορεί επίσης να δηλώνει, ως όρος ποιητικής, την ποιητική διαδοχή. Κατά συνέπεια, οι *vaccae*, που αποτελούν και αυτές ευανάγνωστο και οικείο μετα-ποιητικό σήμα της βουκολικής ποίησης (πρβ. Βεργ. *E* 3.84-5)⁹, παρουσιάζονται να μεταβιβάζονται, στο πλαίσιο ενός *Dichterweihe* σκηνικού, από τον πατέρα στα δύο αδέρφια της εκλογής δηλ. από το βουκολικό πρότυπο (Θεόζοριτος, Βεργύλιος) στον πομενικό επίγονο, τον Σικελό. Στο πλαίσιο της ποιητολογικής αυτής ανάγνωσης ενδιαφέρον παρουσιάζει η γλωρίδα στην περιγραφή του *locus amoenus* στην εισαγωγή του ποιήματος, ο οποίος περιλαμβάνει δύο βασικά δέντρα-σύμβολα της προγενέστερης βουκολικής παραγωγής, το θεοζορίτιο πεύκο (*pinus*) και τη βεργύλιανή *fagus*, στ. 9, 11. Η παρουσία των δύο αυτών εμβληματικών δέντρων¹⁰ στο ειδυλλιακό σκηνικό του Σικελού καταδεικνύει και πάλι την επιγονική θέση του Καλπουρνίου, ο οποίος συνθέτει τον δικό του, παραδοσιακό, εν πολλοίς, βουκολικό *locus amoenus* (βλ. Korzeniewski 1971, 86, Davis 1987, 39) συνδυάζοντας δέντρα-σύμβολα της πομενικής παραγωγής που λειτουργεί ως πρότυπό του¹¹. Η νεότευκτη, μάλιστα, κατασκευασμένη από ώριμο καλάμι, φλογέρα του Κορύδωνα (στ. 17-8: *mea fistula, quam mihi nuper / matura docilis compegit haerundine Ladon*), της ποιητικής *persona* του Σικελού

8 Για την άποψη πως α) η μετατόπιση του χρόνου της βουκολικής αφήγησης από το έντονα θερμό καλοκαίρι στο λιγότερα ζεστό φθινόπωρο και β) η προσασία από τον ζαντερό ήλιο στο *antrum* του Φαίνου συμβολίζουν την ηρεμία της πρώτης περιόδου του *principatus* του Νέρωνα, μετά την πολιτική ένταση των χρόνων του Κλαυδίου, βλ. Leach 1973, 57 και Garthwaite – Martin 2009, 312. Η εκλογή Ξερινά με μία αναφορά στον ήλιο (*sol*), με τον οποίον επίσης σχετίζεται ο αυτοκράτορας, πρβ. Σουητ. *Νέρ.* 6, 53 βλ. και Schubert 1998, 54-5.

9. Βλ. Karakasis 2011, 104-5 και σημ. 72.

10. Βλ. Karakasis 2011, 16, 29, 39, 156, 188-9, 227, 241, 253-4, 303.

11. Βλ. Hubbard 1998, 155-6.

κατά την *communis opinio*¹², θα μπορούσε, στο πλαίσιο της πιο πάνω ποιητολογικής ανάγνωσης, να ερμηνευθεί ως μετα-ποιητικό σήμα που επίσης υπογραμμίζει όχι μόνο τον επιγονικό χαρακτήρα της καλπύρνεϊας βουκολικής παραγωγής (είναι από χρονικής απόψεως νεότερη του Βεργιλίου – *puer*), αλλά και τον πλούτο του συνόλου της προγενέστερης βουκολικής παράδοσης της οποίας η ποιμενική ποίηση του Σικελού γίνεται φορέας (ποιητική ωριμότητα – *matura*)¹³. Στο υφολογικό μάλιστα επίπεδο ο ‘επιγονικός’ αυτός χαρακτήρας της ποίησης του Σικελού υπογραμμίζεται με την επιλογή, στον στ. 1: *pondum solis equos declinis mitigat aestas*, ενός γλωσσικού συντάγματος από τα Γεωργικά του Βεργιλίου· ενός επιγονικού δηλ. κειμένου σε σχέση προς τις βεργιλιανές εκλογές, τόσο σύμφωνα με την παράδοση της *rota Vergiliana*¹⁴ όσο και κατά τη γνώμη του ίδιου του Σικελού (πρβ. Καλπ. 4.160-3). Πρόκειται για τη χρήση του *pondum* στην αρχή του στίχου με το *aestas* στην *clausula*, πρβ. Βεργ. Γ. 2.322¹⁵.

Ο Καλπύρνεϊος επιδιώκει να υπερβεί τα παραδοσιακά όρια του βουκολικού είδους, εκμεταλλευόμενος, κατά κύριο λόγο, επικά διακεύμενα. Η τεχνική μάλιστα αυτή καθίσταται εμφανής ήδη από το βουκολικό πλαίσιο των εισαγωγικών στίχων της αφήγησης, ακόμη και στην επιλογή των ονομάτων των ποιμενικών χαρακτήρων της εκλογής. Όπως συχνά συμβαίνει στη βουκολική ποίηση, και εδώ επίσης έχουμε ένα ζεύγος βουκολικών χαρακτήρων, αυτό των Κορύδωνα και Ορνύτου. Ενώ, ωστόσο, το όνομα Κορύδωνας διαθέτει σαφή βουκολική προϊστορία και εμφανίζεται τόσο στο 4^ο και 5^ο θεοκρίτειο ειδύλλιο όσο και στις εκλογές 2, 5 και 7 του βεργιλιανού βουκολικού *corpus*, ο Όρνυτος, ως ποιμενικό *nomem*, δεν απαντά σε προγενέστερα βουκολικά κείμενα, αλλά σε επικά κυρίως χωρία, τα *Αργοναυτικά* του Απολλωνίου του Ροδίου (2.65), αλλά και την *Αινειάδα*, το έπος και όχι τις βουκολικές εκλογές του Βεργιλίου. Πιο συγκεκριμένα, το όνομα εμφανίζεται στο 11^ο βιβλίο (στ. 11.677-89), όπου Όρνυτος ονομάζεται ο ψηλός κυνηγός, ο Ετρούσκος σύμμαχος του Αινεία που φονεύεται από την αμαζόνα Καμίλλα¹⁶. Το όνομα Όρνυτος απαντά επίσης στην ελεγειακού χαρακτήρα

12. Βλ. Karakasis 2011, 245 και σημ. 27.

13. Βλ. Fucecchi 2009, 46-7 και σημ. 26.

14. Βλ. Hardie – Moore 2010, 4-5, Putnam 2010, 17-38.

15. Βλ. Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 142.

16. Βλ. Keene 1887, 51, Cesareo 1931, 124, Messina 1975, 64, Vinchesi 1996, 64, Hubbard 1998, 154.

9^η ωδή του 3^{ου} βιβλίου των *Ωδών* του Ορατίου (3.9.14), όπου επαινείται ο Κάλαϊς, ο γιος του Ορνύτου από τους Θουρίους της Λευκανίας¹⁷. Η έμφαση, ωστόσο, που δίνει ο Καλπούρνιος στο ύψος του Ορνύτου (στ. 26-7: *nam tibi longa satis pater internodia largus / procerumque dedit mater non invida corpus*), ακριβώς όπως και ο Βεργίλιος (A. 11.679-81), καταδεικνύει, όπως πειστικά υποστηρίζει ο Hubbard 1998, 154, τη διακειμενική σχέση της πρώτης εκλογής του Σικελού με το βεργιλιανό επικό επεισόδιο¹⁸. Στο πλαίσιο μάλιστα της ποιητολογικής ανάγνωσης που επιχειρείται στο παρόν άρθρο, δεν φαίνεται πως είναι άνευ σημασίας το γεγονός ότι ο χαρακτήρας εκείνος που παρουσιάζεται να αναγιγνώσκει τη μη βουκολικά τυπική προφητεία του Φαύνου ‘ανακαλεί’ επικές μορφές¹⁹ και παρουσιάζεται επιπλέον ως *ingens* (πρβ. στ. 26-7). Διαθέτει δηλ. ποιότητες αρνητικά σημασιοδοτημένες στο ρωμαϊκό καλλιμαχικό πρόγραμμα, σαφώς συνδυασμένες με την ποιητική τεχνική του *genus grande*²⁰, προς το οποίο ποιητολογικά, σε επίπεδο τόσο ύφους όσο και θεματικής, εμφανώς κινείται ο Σικελός στην υπό συζήτηση εκλογή, στο αφηγηματικό τμήμα της προφητείας κυρίως.

Η κίνηση μάλιστα αυτή προς το *genus grande*, η απομάκρυνση από τη ‘βουκολική πεπατημένη’, διαπιστώνεται επίσης και από τη λεπτομέρεια του βοσκού που φορά το καπέλο (*galerus / galerum*), για να προστατεύσει από τη ζέστη το ηλιοκαμμένο του πρόσωπο (στ. 7). Οι βοσκοί του ποιμενικού είδους αποφεύγουν, όπως ήδη σημείωσα (βλ. σελ. 470), το κάμμα του καλοκαιριού και προστατεύονται από τον ήλιο αναζητώντας τη σκιερή δροσιά. Η χρήση του *galerus*, ωστόσο, δεν προέρχεται από τον βουκολικό, αλλά τον επικό, και πάλι, Βεργίλιο· στο 7^ο βιβλίο της *Αινειάδας* οι στρατιωτικές δυνάμεις του θεμελιωτή της Πραινέστης, Καικύλου, φτωχοί αγρότες δηλ. οι οποίοι λαμβάνουν μέρος στον πόλεμο που προκαλεί η Juno μετά την άρνηση του βασιλιά Λατίνου να ανοίξει τις πύλες του πολέμου, παρουσιάζονται να φέρουν παρόμοια καπέ-

17. Βλ. Friedrich 1976, 130, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 141.

18. Κατά τον Herrmann 1952, 35-6 η συγκεκριμένη αναφορά στο ύψος του Ορνύτου παραπέμπει στον Calpurnius *Statura*· βλ. επίσης Verdière 1985, 1854. Η ερμηνευτική γραμμή της *masquerade bucolique* γνώρισε ιδιαίτερη άνθιση στον χώρο της μετα-βεργιλιανής βουκολικής ποίησης (Herrmann, Verdière, Messina). Ωστόσο, για μία κριτική της ερμηνευτικής αυτής τάσης, βλ. Davis 1987, 53 και σημ. 36.

19. Βλ. Hubbard 1998, 157-8.

20. Βλ. Karakasis 2011, 76-8.

λα, κατασκευασμένα από δέρμα λύκου (A. 7.688). *Galerum* φορεί επίσης και ο καλλιεργητής του *Moretum* (στ. 120) της *Appendix Vergiliana*, αλλά και ο πρωτόγονος πολεμιστής στον Προπέρτιο, 4.1.29²¹. Ο τυπικός επίσης *locus amoenus* των στ. 8-12 (βλ. πιο πάνω, σελ. 471) περιγράφεται με τη χρήση συνταγμάτων και υφολογικών επιλογών που αντλούνται είτε από τον επικό ή τον γεωργικό (τον μη βουκολικό) Βεργίλιο (στ. 9-10: *pineae silva* = Βεργ. A. 9.85, στ. 10: *rapidus sol* = Βεργ. Γ. 1.92, 424' βλ. επίσης 4.425²²) είτε από τον πανηγυρικό λόγο, του κατουλλιανού *corpus* στη συγκεκριμένη περίπτωση. Ο στ. 12: *ramis errantibus implicat umbras*, ο συνδυασμός δηλ. του *implicare* και του *errare*, στην περιγραφή της σκιάς δέντρου, προέρχεται από το 61^ο *carmen* του Κατούλλου²³. Εδώ, στους στ. 34-5: *ut tenax hedera huc et huc / arborem implicat errans*, ο Κάτουλλος συγκρίνει τη νύφη του επιθαλαμίου με τον κισσό, στο πλαίσιο του εγκωμίου του φίλου του, Μανλίου Τορκουάτου, και της νύφης του, της Ιουνίας Αουρουνκουλήιας (πρβ. Τρομάρας 2001, 421).

Το *Antrum* ως Σκηνικό της Βουκολικής Αφήγησης

Ο πανηγυρικός λόγος της 'βουκολικής προφητείας' αποκαλύπτεται στον χώρο ενός άλσους (*nemus*, στ. 8), το οποίο, και πάλι κατά την ποιμενική συνήθεια, επιλέγεται ως ο τελικός χώρος δράσης, αφού, ωστόσο, κάποια άλλη τοποθεσία είχε προταθεί αρχικά, για να απορριφθεί στη συνέχεια από τους βουκολικούς πρωταγωνιστές (πρβ. Θεόκρ. 5.31 κ.ε., Βεργ. E. 5.1 κ.ε.). Ενώ ο Κορύδωνας υποδεικνύει τη σκιά των θάμνων, κάτω από την οποία δροσίζεται το κοπάδι, ο Όρνυτος αντιπροτείνει το κοντινό άλσος, το σπήλαιο του θεού Φαύνου (στ. 5-9). Στην 5^η βεργιλιανή εκλογή, όπου διαδραματίζεται ένα παρόμοιο βουκολικό σενάριο, με τον Μενάλκα να συνιστά ως χώρο ανταλλαγής των βουκολικών τραγουδιών τη σκιά της φουντουκιάς και της φτελιάς (στ. 3) και τον Μόψο να αντιπροτείνει ένα σπήλαιο (στ. 6), ο Μενάλκας τελικά αποδέχεται την πρόταση του Μόψου και δηλώνει στον στ. 19: *successimus*

21. Βλ. Fordyce 1977, 185, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 143.

22. Βλ. Keene 1887, 52, Korzeniewski 1971, 11, Di Lorenzo 1988, 13 και σημ. 44, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 144-5. Για τη χρήση της λέξης *rapidus* στον στ. 10 με τη σημασία του 'velox', ταχύς, και όχι του 'ardens', καυτός, βλ. Salanitro 1975-6, 481-3.

23. Βλ. Verdière 1954, 234, Paladini 1956, 526-7 και σημ. 1 στη σελ. 527, Korzeniewski 1971, 11, Di Lorenzo 1988, 13, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 144-5, 146.

antro. Παρόμοια είναι και η έκφραση που χρησιμοποιεί ο Κορύδωνας της πρώτης εκλογής του Καλπουρνίου, για να προτείνει ως χώρο της βουκολικής δράσης τη γειτονική σκιά, στ. 6: *nos quoque vicinis cur non succedimus umbris?*, αλλά και ο Όρνυτος, όταν, στον στ. 19: *et iam captatae pariter successimus umbrae*, ανακοινώνει την είσοδο των δύο βοσκών στο άλσος του Φαύνου²⁴. Η γλωσσική αυτή επιλογή καταδεικνύει την ομοιότητα του εισαγωγικού βουκολικού πλαισίου των δύο εκλογών. Το γλωσσικό, ωστόσο, σύνταγμα που χρησιμοποιεί ο Κορύδωνας, για να αποδεχθεί την αντιπρόταση του άλσους, όπου θα αποκαλυφθεί η επικού / πανηγυρικού χαρακτήρα προφητεία του Φαύνου, φέρει επικές συνδηλώσεις: ο συνδυασμός του τοπικού *quo* με το *sequi* και το *vocare* σε φράσεις του τύπου, στ. 13: *quo me cumque vocas, sequor*, έχει τα παράλληλά του και πάλι στην επική και όχι τη βουκολική ποίηση του Βεργιλίου, πρβ. *A.* 12.677 (vs. *Εκλ.* 3.49: *veniam*, *quocumque vocaris*)²⁵. Τα επικά λοιπόν παράλληλα της γλωσσικής επιλογής του Κορύδωνα υπογραμμίζουν, και σε υφολογικό επίπεδο επίσης, την ειδολογική απομάκρυνση του Σικελού από την πομενική παράδοση, η οποία θα διαπιστωθεί στο αφηγηματικό τμήμα της προφητείας κατά κύριο λόγο.

Το *antrum* ως ο δραματικός χώρος πραγμάτωσης ενός βουκολικού σεναρίου, ποιητολογικών μάλιστα διαστάσεων, απαντά πριν από τον Σικελό στην 5^η και την 6^η εκλογή του Βεργιλίου²⁶. Στην 5^η λοιπόν εκλογή οι βοσκοί Μόψος και Μενάλκας αποφασίζουν να ανταλλάξουν, με φιλική διάθεση, βουκολικά τραγούδια μες σε ένα *antrum*. Μεσ στο σπήλαιο λαμβάνει χώρα, όπως έχω υποστηρίξει αλλού (βλ. Karakasis 2011, 153-83), η ‘αποκάλυψη’, εκ μέρους του Μενάλκα προς τον Μόψο, μίας νεότερης βουκολικής ποιητικής, η οποία ενσωματώνει, σε βουκολικά συμφραζόμενα, στοιχεία του γεωργικού είδους και του πανηγυρικού. Στην 6^η βεργιλιανή εκλογή επίσης, μες σε ένα *antrum* ο Σειληνός ‘αποκαλύπτει’ στους Χρόμη, Μνάσυλλο και Αίγλη την ιστορία της ρωμαϊ-

24. Βλ. Verdière 1954, 125, Korzeniewski 1971, 10-11, 12, Messina 1975, 67 και σημ. 59, Friedrich 1976, 131-3, Gagliardi 1984, 53 και σημ. 11, Davis 1987, 39, Kegel-Brinkgreve 1990, 152, Slater 1994, <http://>, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 143, 145, 147. Για μία εξαιρετικά διαφωτιστική σύγκριση ανάμεσα στην πρώτη εκλογή του Καλπουρνίου και το 5^ο βουκολικό του Βεργιλίου, βλ. Ahl 1984, 64-5, Πασχάλης 1996, 137-8.

25. Βλ. Verdière 1954, 126-7, Korzeniewski 1971, 11, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 146.

26. Βλ. Hubbard 1998, 157.

κής καλλιμαχικής ποιητικής. Το σπήλαιο, κατά συνέπεια, αποτελεί χώρο που σχετίζεται άμεσα με ζητήματα ποιητικής και, πιο συγκεκριμένα, με την αποκάλυψη μίας 'νέας βουκολικής ποιητικής'²⁷. Στα *antra...Fauni* λοιπόν της πρώτης εκλογής του Σικελού ο Όρνυτος γίνεται φορέας της 'αποκάλυψης', μέσω ενός *divinum carmen* (στ. 32)²⁸, της νέας 'πανηγυρικής βουκολικής ποιητικής' των νερώνειων χρόνων, καθώς η προφητεία του Φαύνου εμφανώς λειτουργεί ως εγκώμιο του αυτοκράτορα με βουκολικό μανδύα.

Η επιλογή του *antrum* από τους δύο χαρακτήρες της 5^{ης} βεργιλιακής εκλογής συνοδεύεται από μία βασική έκφανση της πομενικής ζωής, την ανταλλαγή τραγουδιών στην υπό εξέταση εκλογή, ωστόσο, δεν λαμβάνει χώρα κάτι ανάλογο, μολονότι διαμορφώνονται οι τυπικές εκείνες προϋποθέσεις (συνάντηση δύο βοσκών, επιλογή του *locus amoenus*) που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ένα βουκολικό *άμοιβαΐον*, με τη συνοδεία μάλιστα του αυλού και της φλογέρας των δύο βοσκών, στ. 16-7: *pro me igitur calamos et si qua recondita servas. / nec tibi defuerit mea fistula*. Ο Λάδωνας, ο οποίος παρουσιάζεται ως ο κατασκευαστής της φλογέρας του Κορύδωνα, φέρει, λόγω του ονόματός του, επικές συνδηλώσεις. Ο Σικελός προφανώς εμπνεύστηκε την επιλογή του ονόματος από τις οβιδιανές *Μεταμορφώσεις*: στο πρώτο βιβλίο (στ. 1.689-712) και στο πλαίσιο μίας ελεγειακού χαρακτήρα αφήγησης, εγκιβωτισμένης στον μύθο του Άργου (στ. 1.664-723), ο Ερμής διηγείται την ιστορία της όμορφης ναΐαδος Σύριγγας, την οποία οι νύμφες του ποταμού Λάδωνα βοηθούν να μεταμορφωθεί στο βουκολικό μουσικό όργανο (λατ. *fistula*), για να αποφύγει τον έρωτα του Πάνα. Αποδίδοντας, ωστόσο, το όνομα Λάδωνας σε έναν άνθρωπο, ο Σικελός φαίνεται να παραπέμπει επίσης στον επικό Βεργίλιο, καθώς ως *nomen hominis* το όνομα Λάδωνας εμφανίζεται ξανά στο 10^ο βιβλίο της *Αινειάδας*, στ. 10.413²⁹, ως το όνομα ενός από τους συντρόφους του Πάλλαντα, ο οποίος φονεύεται από τον Άλαισο. Η παράδοση / δωρεά της φλογέρας από έναν βουκολικό

27. Vs. Hubbard 1998, 155, ο οποίος υποστηρίζει πως η επιλογή από τον Όρνυτο του *nemus / antrum* ως τοποθεσίας του βουκολικού σεναρίου της εκλογής μαρτυρεί 'a lack of generic identity with the limitations of bucolic poetry'.

28. Βλ. Verdière 1993, 387, Korzeniewski 1971, 13, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 150.

29. Βλ. Friedrich 1976, 130, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 147. Στον Οβ. *Μετ.* 3.216, στο πλαίσιο της ιστορίας του Ακταίωνα, *Ladon* καλείται ένας σκύλος,

λικό χαρακτήρα σε κάποιον άλλο αποτελεί οικείο μετα-ποιητικό σήμα της ποιμενικής παράδοσης και σχετίζεται με τη μεταβίβαση της βουκολικής ποιητικής τέχνης από έναν περισσότερο σε έναν λιγότερο έμπειρο βοσκό-ποιητή (πρβ. Βεργ. *E.* 2.36-8 (Δαμοίτας και Κορύδωνας), 5.85 (Μενάλκας και Μόψος), 6.67-73 (Λίνος, ως εκπρόσωπος των Μουσών, και Γάλλος), Καλπ. 4.59-63 (Τίτυρος, Ιόλλας και Κορύδωνας))³⁰. Ο Κορύδωνας, ωστόσο, παρουσιάζεται εδώ σε σχέση βουκολικής ποιητικής μαθητείας με έναν δάσκαλο του οποίου το όνομα φέρει σαφείς διακειμενικές συνδηλώσεις του *genus grande*, μολονότι ο *magister* αυτός χαρακτηρίζεται επίσης ως *docilis* (στ. 18), δηλ. *doctus*³¹. διαθέτει, κατά συνέπεια, τις ποιητολογικές ποιότητες του ρωμαϊκού καλλιμαχισμού (πρβ. e.g. Κάτουλ. 35.17), στον οποίον εντάσσεται και η λατινική βουκολική ποίηση, μέχρι τον Βεργίλιο σε κάθε περίπτωση³². Οι επικές αυτές συνδηλώσεις του ονόματος Λάδωνας ενισχύονται περαιτέρω από την ίδια την προφητεία που ακολουθεί και για την οποία ξεκάθαρα δηλώνεται πως δεν διαθέτει βουκολικές ποιότητες και χαρακτηριστικά, δεν είναι το δημιούργημα κάποιου βοσκού (στ. 28-9: *non pastor, non haec triviali more viator, / sed deus ipse canit*). Δεν θυμίζει καθόλου το ποιμενικό περιβάλλον (στ. 29: *nihil armentale resultat*) και δεν δομείται στη βάση της αγαπητής, στη βουκολική ποίηση, τεχνικής της επωδού (στ. 30: *nec montana sacros distinguunt iubila versus*).

Η Προφητεία

Η χρήση επικών διακειμένων ως μέσων προσέγγισης του *genus grande* καθίσταται ιδιαίτερα εμφανής στο αφηγηματικό τμήμα της προφητείας, η οποία παρουσιάζεται ως χαραγμένη πρόσφατα στον φλοιό της οξυάς από τον ίδιο τον θεό Φάυνο, στ. 20-3, 29. Ενδιαφέρον παρουσιάζει εδώ η συνεκφορά *properanti falce* – ‘με βιαστικό δρεπάνι’, την οποία χρησιμοποιεί ο Όρνυτος στον στ. 21 (πρβ. στ. 20-1: *sed quaenam sacra descripta est pagina fago, / quam modo nescio quis properanti falce notavit?*), όταν περιγράφει την εικόνα του εγχάρακτου *vaticinium*. Μολονότι το δρεπάνι αποτελεί, στο πλαίσιο της εικονοποιίας του θεού, τυπικό τμήμα της εξάρτυσης του Πάνα = Φάυνου³³, ο Mayer 2006, 462-

30. Βλ. Παπαγγελής 1995, 156-7.

31. Βλ. Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 147.

32. Βλ. Karakasis 2011, 107, 292.

33. Βλ. Korzeniewski 1971, 87, Fucecchi 2009, 49.

3 ορθά παρατηρεί το παράδοξο της χρήσης ενός δρεπανιού, για την εγχάραξη γραμμάτων πάνω στον φλοιό ενός δέντρου. Η παρουσία, επιπλέον, ενός προφητικού κειμένου 56 στίχων δεν συνάδει με την αίσθηση της βιασύνης που προκύπτει από τη χρήση της μετοχής *properanti*. Το γλωσσικό σύνταγμα εμφανίζεται μία ακόμη φορά στη λατινική γραμματεία, στον στ. 59 της ελεγείας 4.2 του Προπερτίου, *stipes acernus eram, properanti false dolatus*, η οποία φαίνεται πως λειτουργεί ως διακεείμενο της παρούσας εκλογής³⁴. Η ελεγεία 4.2 του Προπερτίου παρουσιάζει κοινότητα μοτίβων με την πρώτη εκλογή του Καλπούρνιου και στις δύο περιπτώσεις έχουμε την ‘αποκάλυψη’, μέσω ενός εγχάρακτου κειμένου³⁵, του λόγου ενός βουκολικού / αγροτικού, κατά βάση, θεού (*Vertumpus* (πρβ. Προπ. 4.2.11-8, 41-6), Φαύνος) προς έναν περαστικό. Το άγαλμα του *Vertumpus*, ωστόσο, αποκαλύπτει την αρεταλογία του θεού, το *αίτιον* του ονόματός του, αλλά και την ιστορία τόσο του ίδιου του θεού όσο και της *statua* του· ειδολογικά λειτουργεί λοιπόν στο πλαίσιο μίας καλλιμαχικού χαρακτήρα αιτιολογικής ελεγείας του *genus tenue*³⁶. Ο Φαύνος στον Καλπούρνιο, από την άλλη, κινείται εμφανώς προς τον πανηγυρικό λόγο, επικών, κυρίως, διακειμένων, προς το *genus grande*. Η ομοιότητα των μοτίβων, κατά συνέπεια, καταδεικνύει, στο πλαίσιο της οικείας νερώνιας τεχνικής ‘της ανατροπής ή της απόκλισης’ (*‘Ästhetik der Verkehrung’ / ‘aesthetics of deviation’*, βλ. Maes 2008, 317 και σημ. 14, Karakasis 2011, 40), τη διαφορά των ποιητολογικών προσανατολισμών των δύο κειμένων.

Η γραφή στον βουκολικό κόσμο απαντά πριν από τον Καλπούρνιο στην 5^η³⁷ και τη 10^η εκλογή του Βεργιλίου³⁸, όπου παρουσιάζεται μάλι-

34. Βλ. Esposito 2009, 21-2, Fucecchi 2009, 49 και σημ. 35.

35. Βλ. Hutchinson 2006, 87-8.

36. Βλ. Camps 1965, 71, Hutchinson 2006, 87, Keith 2008, 83. Δεν ελλείπουν, ωστόσο, κάποιες επικού χαρακτήρα εικόνες επίσης στους στ. 53-4, οι οποίες, όμως, αφομοιώνονται στο πλαίσιο της ευρύτερης αιτιολογικής αφήγησης, βλ. Hutchinson (op. cit.), 97.

37. Βλ. Verdière 1954, 234, Ahl 1984, 64-5, Pearce 1990, 26, Slater 1994, <http://>, Vinchesi 1996, 67, Schubert 1998, 55. Ο Korzeniewski 1976, 249 συνδυάζει την προφητεία του Φαύνου με ανάλογες παραδόσεις (θηρησκευτικού χαρακτήρα επιγραφές δηλ.), όπως αυτές μαρτυρούνται στην Αίγυπτο και σε ανατολικούς πολιτισμούς εν γένει.

38. Βλ. Joly 1974, 47, Davis 1987, 53 και σημ. 39, Esposito 2009, 21 και σημ. 14, Fucecchi 2009, 47-8.

στα στενά συνδεδεμένη με ζητήματα ειδολογικής μίξης και αυτοσυνειδησίας. Στο 5^ο λοιπόν βουκολικό του Βεργιλίου ο μεγαλύτερος στην ηλικία Μενάλκας ‘αποκαλύπτει’ στον νεαρό Μόψο μία νεότερη εκδοχή βουκολικής ποιητικής· η θεοκρίτεια, κατά βάση, βουκολική παράδοση εμπλουτίζεται στον Βεργίλιο με επιλογές του γεωργικού είδους και διευρύνεται προς την κατεύθυνση του πανηγυρικού (βλ. πιο πάνω, σελ. 475). Στην εκλογή αυτή ο λήπτης του ποιητολογικού μηνύματος είναι ο Μόψος, ο οποίος έχει χαράξει το δικό του τραγούδι (στίχους και μελωδία) στον φλοιό της *fagus* (στ. 13-5). Στη 10^η επίσης εκλογή, η οποία δραματοποιεί ζητήματα ειδολογικής αντιπαράθεσης ανάμεσα στο βουκολικό και το ελεγειακό είδος στο ευρύτερο πλαίσιο του *genus tenue* των αυγούστειων χρόνων, ο ελεγειακός ποιητής Γάλλος, ο οποίος προσπαθεί να απαλύνει τον ελεγειακό ερωτικό του πόνο με το να ενταχθεί στον βουκολικό κόσμο και να ενστερνιστεί τις αξίες του³⁹, παρουσιάζεται να επιθυμεί να χαράσσει πάνω σε δέντρα τους έρωτές του, στ. 52-4. Η γραφή, ως εκ τούτου, συσχετίζεται στον βουκολικό κόσμο με ζητήματα ‘ειδολογικής αυτοσυνειδησίας’ (*generic consciousness*) και, υπό την οπτική αυτή, η προφητεία ως κείμενο θέτει και στον Σικελό ζητήματα ‘ειδολογικής διεπίδρασης’ (*generic interaction*)· στη συγκεκριμένη περίπτωση ανάμεσα στον βουκολικό λόγο, από τη μία, και την επική παράδοση, αλλά και την πανηγυρική ρητορική, από την άλλη, η οποία και αυτή φαίνεται πως ανήκει, κατά βάση, στο *genus grande*⁴⁰.

Η εγγάρρακτη προφητεία του Φαύνου, ο πανηγυρικός του αυτοκράτορα σε βουκολικό μανδύα, περιγράφεται μάλιστα στον στ. 20 ως *pagina*. Η λέξη απαντά στη βουκολική ποίηση των Ρωμαίων σε άλλες δύο περιπτώσεις στο προοίμιο της 6^{ης} εκλογής του Βεργιλίου, στον στ. 12, ο όρος χρησιμοποιείται στο πλαίσιο του εγκωμίου ποίησης γραμμένης προς τιμήν του Ποπλίου Κοϊνκτιλίου Βάρου κατά πάσα πιθανότητα (βλ. Clausen 1994, 181), στον οποίον απευθύνεται η εκλογή. Ως *vir* του ρωμαϊκού *negotium*, ωστόσο, ο άνδρας θα έπρεπε κανονικά να τιμηθεί με συνθέσεις του *genus grande*, όπως δηλώνει και ο Βεργίλιος στη *recusatio* των εισαγωγικών στίχων (στ. 6-8). Σε κάθε περίπτωση, όμως, η ποίηση που τιμά τον Βάρο παρουσιάζεται να συγκινεί τον Φοίβο (τον θεό του *genus tenue*) στον ύψιστο βαθμό (στ. 11-2: *nec Phoebo gratior ulla est /*

39. Βλ. Conte 1986, 100-29, Παπαγγελής 1995, 64-87, Papanghelis 1999, 57-9; 2006, 401-2, Hardie 2002, 126-7, Harrison 2007, 59-74.

40. Βλ. Karakasis 2011, 8.

quam sibi quae Vari praescripsit pagina nomen). Στην 4^η εκλογή του Σικελού (στ. 52: vis, hodierna tua subigatur pagina lima?), η λέξη σχετίζεται και πάλι με την παραγωγή γραπτής ποίησης, τα τραγούδια του Κορύδωνα / Σικελού, τα οποία ο τελευταίος ζητεί από τον Μελίβοιο να τα διαβάσει και να προβεί σε κριτική. Η ποίηση, ωστόσο, του Κορύδωνα, για την οποία ζητείται η γνώμη του Μελιβοίου, κινείται σαφώς προς τον πανηγυρικό λόγο (βλ. Karakasis 2011, 239-79), όπως άλλωστε ρητά το δηλώνει και ο ίδιος ο Κορύδωνας στους στ. 5-6: carmina iam dudum, non quae nemorale resultat, / volvimus. Και στις δύο περιπτώσεις ο όρος pagina καταδεικνύει ποιητολογική ρευστότητα και όχι ειδολογική μονομέρεια. Σε μετα-ποιητικό, ως εκ τούτου, επίπεδο, μέσω της λέξεως pagina, ο Σικελός φαίνεται πως υπογραμμίζει τον ποιητικό χαρακτήρα της προφητείας του Φαύνου, η οποία μάλιστα, ως ποιητικό κείμενο, υιοθετεί υψηλότερους, ευρύτερους της παραδοσιακής βουκολικής ποίησης, τόνους. Πρόκειται για ένα δείγμα της νέας βουκολικής πανηγυρικής ποιητικής των νερόνιων χρόνων.

Επικά / Τραγικά Διακεείμενα και Βουκολικά / Ελεγειακά Πρότυπα

Η ειδολογική αυτή κίνηση του Σικελού προς το genus grande συνεπικουρείται από την επιλογή συγκεκριμένων επικών προτύπων⁴¹, που σκοπό έχουν τη διακευμενική ενίσχυση του πανηγυρικού του αυτοκράτορα. Τυπικά βουκολικά ενδιαφέροντα και συνήθειες ανησυχίες της ποιμενικής παράδοσης χάνουν πλέον τη σημασία τους στην πρώτη πολιτική εκλογή του Σικελού, όπως άλλωστε και στο 4^ο και το 7^ο πολιτικό βουκολικό του νερόνιου ποιητή⁴². Ο Κορύδωνας βιώνει, όπως άλλωστε πολλοί ήρωες της βουκολικής παράδοσης επίσης, την έλλειψη ερωτικής ανταπόκρισης, καθώς η αγαπημένη του Λευκή τού αρνείται τις ερωτικές χαρές της νύχτας (στ. 13-5). Η ερωτική δυστυχία, ωστόσο, δεν αποτελεί πλέον το σημείο εστίασης της βουκολικής αφήγησης⁴³, όπως συμβαίνει για παράδειγμα στο 3^ο ή το 6^ο και το 11^ο θεοκρίτειο ειδύλλιο (όπου ο Πολύφημος παραπονιέται για την ερωτική αδιαφορία της δικής του (Λ)λευκής σαν γάλα Γαλάτειας), τη 2^η, την 8^η ή τη 10^η βεργιλιανή εκλογή ή το 3^ο megum bucolicum του ίδιου του Σικελού (πρβ.

41. Ο Messina 1975, 75 χαρακτηρίζει την πρώτη εκλογή του Σικελού ως *epica bucolica* πρβ. επίσης Cesareo 1931, 155.

42. Βλ. Karakasis 2011, 239-79, Καρακάσης 2012, 23-38.

43. Βλ. Leach 1973, 57, Martin 1996, 20.

Karakasis 2013, 231-64). Αντιθέτως, στην υπό εξέταση εκλογή η έλλειψη ερωτικού ενδιαφέροντος εκ μέρους της βουκολικής puella παρουσιάζεται θετικά, καθώς διασφαλίζει την απαραίτητη σεξουαλική αγνότητα του Κορύδωνα (πρβ. Τίβ. 1.3.25-6), η οποία θα του επιτρέψει να εισέλθει στο ιερό του θεού και να γίνει έτσι κοινωνός του θείου λόγου μίας προφητείας δηλ. στην οποία οι παραδοσιακές ενασχολήσεις του βουκολικού κόσμου υποχωρούν και δίνουν τη θέση τους στο πανηγυρικό εγκώμιο του αυτοκράτορα μέσω επικών, κατά κύριο λόγο, υπαινικτικών αναφορών. Η διαφοροποίηση, τέλος, του ποιμενικού έθους της προκαλούρνειας βουκολικής παραγωγής στην πρώτη εκλογή του Σικελού καταδεικνύεται επίσης από το γεγονός πως οι δύο βοσκοί εισέρχονται στο σπήλαιο και γίνονται αποδέκτες της προφητείας του Φαύνου, χωρίς, ωστόσο, να έχουν αναθέσει πριν, κατά το βουκολικό τυπικό (πρβ. Θεόκρ. 1.12-4, 3.1-5, Βεργ. *E.* 5.12, 9.23-5), τη φροντίδα των ζώων τους σε κάποιον άλλον βοσκό.

Η εικόνα της *imprīa* Bellona, της θεάς του πολέμου εν γένει και των εμφυλίων πολέμων ειδικότερα, η οποία ηττημένη προσφέρει τα χέρια της, για να δεθούν πίσω από την πλάτη της (στ. 46-7), έχει επισημανθεί από πολλούς μελετητές⁴⁴ ότι 'ανακαλεί', και στο επίπεδο της γλωσσικής *imitatio* ακόμη, το περίφημο χωρίο από το πρώτο βιβλίο της *Αινειάδας* (στ. 1.291-6), όπου με παρόμοιο τρόπο περιγράφεται ο *imprīus* Fugor του πολέμου με δεμένα τα χέρια του πίσω, *post tergum*. Η συνεκφορά αυτή απαντά και στους δύο ποιητές (Βεργίλιο, Καλπούρνιο) στην ίδια μετρική *sedes*, στην αρχή του στίχου (Καλπ. 1.47 = Βεργ. *A.* 1.296) ο επιθετικός μάλιστα προσδιορισμός *imprīus* στη Bellona και τον Fugor αντίστοιχα καλύπτει τον δάκτυλο του 5^{ου} ποδιού και των δύο εξαμέτρων (Καλπ. 1.46 = Βεργ. *A.* 1.294). Το βεργιλιανό αυτό χωρίο αποτελεί τμήμα της αφήγησης της προφητείας του Δία προς την Αφροδίτη σχετικά με την τύχη του Αινεία (στ. 1.254-96), όταν ο πατέρας των θεών αποκαλύπτει στη θεά του έρωτα την επιτυχή έκβαση του εγχειρήματος του αρχηγέτη των Ρωμαίων και προβλέπει το μελλοντικό μεγαλείο της Ρώμης. Σημείο σταθμός της ιστορικής αυτής πορείας είναι η εποχή του Αυγούστου (στ. 1.286),

44. Βλ. Keene 1887, 57, Cesareo 1931, 139 και σημ. 2, Verdière 1954, 236, Paladini 1956, 331, Korzeniewski 1971, 14, Leach 1973, 60, Joly 1974, 49, Messina 1975, 71, Friedrich 1976, 138, Gagliardi 1984, 55, Kegel-Brinkgreve 1990, 153 και σημ. 8, Krautter 1992, 190-1, Martin 1996, 24, Vinchesi 1996, 16; 2002, 143-4, Hubbard 1998, 158-9, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 152-3, Garthwaite – Martin 2009, 313, Esposito 2009, 16, Fucecchi 2009, 49 και σημ. 34.

όταν η *rax Augusta* περιορίσει τις φυγόκεντρες δυνάμεις της μανίας του πολέμου, όταν ο Αύγουστος, όπως ο Νέρωνας στην πρώτη εκλογή του Σικελού, επαναφέρει τη χρυσή εποχή και την ισχύ του νόμου, μετά την αματοχυσία των εμφυλίων πολέμων. Η εικόνα της αλυσοδεμένης *Bellona* του Σικελού παραπέμπει επίσης στην παρουσία της ηττημένης *Bellona* στο *scutum* του Αινεία, στο 8^ο βιβλίο δηλ. της *Αινειάδας*, όταν περιγράφεται η νίκη του Οκταβιανού στο Άκτιο και ο αντίκτυπός της στην *Urbs*, στ. 8.675-728. Η χαρά μάλιστα που αισθάνεται ο ρωμαϊκός λαός, λόγω της ήττας των συνδυασμένων δυνάμεων των Μάρκου Αντωνίου και Κλεοπάτρας στο Άκτιο (στ. 8.717-9), μοιάζει σε μεγάλο βαθμό με την περιγραφή της ευτυχίας που νιώθει η βουκολική κοινότητα, ο *populus Romanus* και οι λαοί υπό το *imperium romanum*, λόγω της επιστροφής της χρυσής εποχής κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του Νέρωνα (στ. 36-7, 74-6)⁴⁵. Τα δύο επικά διακεείμενα ενισχύουν τον πανηγυρικό του αυτοκράτορα, καθώς, σε διακεμενικό επίπεδο, τον ταυτίζουν με τη θετικά σημασιοδοτημένη μορφή του Αυγούστου. Ο Νέρωνας παρουσιάζεται, όπως πειστικά έχει υποστηριχθεί⁴⁶, ως ο νέος Αύγουστος. Όπως ο ιδρυτής της Ιουλιο-Κλαυδιανής δυναστείας έτσι και ο Νέρωνας θα διασφαλίσει την ευεργετική ειρήνη και τη *securitas* που αυτή συνεπάγεται.

Η εικόνα της *Bellona* μάλιστα που, έχοντας χάσει τα όπλα της (στ. 47: *spoliataque telis*), στρέφεται κατά του εαυτού της και κατατρώγει τα σωθικά της (στ. 48: *in sua vesanos torquebit viscera morsus*) 'ανακαλεί' επίσης ένα άλλο επικό κείμενο της εποχής, το *Bellum Civile* του Λουκανού. Στο προοίμιο, το οποίο κατά πάσα πιθανότητα χρονολογείται επίσης στους πρώτους μήνες του *quinquennium* (βλ. Braund 2009, 12), στον στ. 1.3, ο ρωμαϊκός λαός παρομοίως παρουσιάζεται, λόγω των εμφυλίων συρράξεων, να στρέφει το δεξί του χέρι ενάντια στον εαυτό του, *in sua victrici conversum viscera dextra*⁴⁷. Η γλωσσική και μετρική ομοιότητα ανάμεσα

45. Βλ. Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 154.

46. Για την εικόνα του Νέρωνα στην πρώτη εκλογή του Καλπουρνίου, η οποία εκμεταλλεύεται το *exemplum* του Αυγούστου και την αυγούστεια ιδεολογία εν γένει, βλ. Küppers 1985, 340-61. Πρβ. επίσης Friedrich 1976, 140-3, Davis 1987, 41, Martin 1996, 24-5, Hubbard 1998, 159.

47. Βλ. Verdière 1954, 236; 1993, 352, Paladini 1956, 331, Korzeniewski 1971, 15, Leach 1973, 93 και σημ. 26, Messina 1975, 71 και σημ. 68, Armstrong 1986, 126, Slater 1994, <http://> και σημ. 20, Hubbard 1998, 160-1, Vinchesi 2002, 144 και σημ. 21, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 153, Garthwaite – Martin 2009, 313, Esposito 2009, 17.

στους δύο στίχους είναι πρόδηλη, με το δακτυλικής μορφής σύνταγμα *in sua* να καταλαμβάνει την πρώτη *sedes* στον εξάμετρο και των δύο ποιητών, τον 5^ο δάκτυλο να καλύπτεται και στις δύο περιπτώσεις από τη λέξη *viscera*, και τους δύο στίχους να παρουσιάζουν την ίδια μετρική δομή (DSSS)⁴⁸. Επιλέον και τα δύο κείμενα σχολιάζουν το παράδοξο του ρωμαϊκού θριάμβου σε έναν εμφύλιο πόλεμο. Για τον Σικελό λοιπόν η Ρώμη, στα χρόνια του Νέρωνα, απαλλαγμένη από εμφύλιες συρράξεις, δεν θα επιτελεί πλέον αιχμάλωτη θριάμβους (στ. 50-1: *nullos iam Roma Philippos / deflebit, nullos ducet captiva triumphos*), ενώ ο Λουκανός, στο προοίμιο του έπους του για τον β' εμφύλιο πόλεμο της ύστερης ρωμαϊκής *res publica*, κάνει λόγο για εμπλοκή των Ρωμαίων σε (εμφύλιες) διαμάχες, οι οποίες δεν είναι δυνατό να οδηγήσουν σε θρίαμβο (στ. 12: *bella geri placuit nullos habitura triumphos?*)⁴⁹. Στην περίπτωσή μας βέβαια δεν μπορούμε να είμαστε απόλυτα βέβαιοι για το ποιος ποιητής μμείται ποιόν. Είναι, ωστόσο, πολύ πιθανόν ο Σικελός, στο πλαίσιο των *recitationes* της εποχής, να άκουσε το προοίμιο στη *Φαρσαλίδα* του Λουκανού (στ. 1-66) και, στη συνέχεια, να το μιμήθηκε. Η άποψη αυτή ενισχύεται αν χρονολογήσουμε την εκλογή 1 μερικά χρόνια μετά το 54 μ.Χ., αν δεχθούμε δηλ. μία ελαφρά μεταγενέστερη των πρώτων νερόνειας χρόνων χρονολόγηση του έργου του Σικελού⁵⁰. Σε αυτήν την περίπτωση λοιπόν, ακόμη ένα επικό διακεείμενο ενισχύει την κίνηση της ποιητικής του Σικελού προς τον επικό κώδικα. Ο Νέρωνας στο επικό αυτό διακεείμενο του Λουκανού παρουσιάζεται ως η μορφή εκείνη που θα ελέγξει, όπως και στην πρώτη εκλογή του Καλπουρνίου, τις εμφύλιες συρράξεις των πρώτων στίχων, ως ο ειρηνοποιός μονάρχης που αποκαθιστά τη διασαλευμένη πολιτειακή *Concordia*⁵¹.

Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, και τα δύο κείμενα της νερόνειας πε-

48. Βλ. Krautter 1992, 192-3.

49. Βλ. Armstrong 1986, 126, Verdière 1993, 353, Esposito 2009, 30.

50. Ο δραματικός χρόνος της πρώτης εκλογής του Καλπουρνίου τοποθετείται στα τέλη του 54 μ.Χ. (βλ. πιο πάνω, σημ. 7 και 8), στην περίοδο δηλ. που για πολλούς αποτελεί επίσης και τη χρονολογία σύνθεσης του ποιήματος (βλ. Momigliano 1944, 98, Verdière 1954, 35; 1993, 358-9 (54/5), Scheda 1969, 67, Gagliardi 1984, 52 και σημ. 4, Kegel-Brinkgreve 1990, 154, Fugmann 1992, 204 (54/5), Merfeld 1999, 72 (54/5)). Πρβ. επίσης πιο κάτω, σημ. 82.

51. Εδώ ακολουθώ την επικρατέστερη πλέον ερμηνευτική γραμμή και, ως εκ τούτου, όπως και ο Dewar 1994, 199-211, δεν διαβλέπω στο προοίμιο της *Φαρσαλίδος* σατιρική στάση απέναντι στον αυτοκράτορα: βλ. και Roche 2009, 8.

ριόδου φαίνεται να 'ανακαλούν' τη φράση *in viscera vertere* που χρησιμοποιεί ο Βεργίλιος σε παρόμοια συμφραζόμενα στο 6^ο βιβλίο του έπους του, όταν ο Αγχίσης, με την ευκαιρία της κατάβασης του Αινεία στον Άδη, του παρουσιάζει τις αγέννητες ψυχές επιφανών ρωμαίων ανδρών του μέλλοντος. Εκεί (στ. 6.826-31), όταν αναφέρεται στους Καίσαρα και Πομπήιο, ο πατέρας του Αινεία κάνει λόγο για την εμφύλια διαμάχη μεταξύ του πενθερού (*socer*) και του γαμβρού του (*gener*) και δίνει τη συμβουλή να μη στρέφονται οι δυνάμεις της Ρώμης κατά των σπλάχνων της, στ. 6.833: *neu patriae validas in viscera vertite vires*⁵². Ο Αγχίσης μέμφεται τη στάση αυτή των Καίσαρα και Πομπηίου και τους αντιπαραβάλλει προς ηρωικές μορφές που, αντιθέτως, έθεσαν το συμφέρον της Ρώμης υπεράνω του προσωπικού τους (τον Βρούτο, τους Δέκιους, τους Δρούσους, τον Τορκουάτο, τον Κάμιλλο, 6.817-25)⁵³. Ο ειρηνευτής Νέρωνας και πάλι συσχετίζεται με θετικά σημασιοδοτημένες μορφές του ένδοξου ρωμαϊκού παρελθόντος, μέσω του επικού διακειμένου της *Αινειάδας*.

Η εικόνα, από την άλλη, της *Bellona* που μάχεται κατά του εαυτού της (στ. 49-50: *et, modo quae toto civilia distulit orbe, / secum bella geret*) φαίνεται να παραπέμπει, στο επίπεδο της γλωσσικής μίμησης επίσης⁵⁴, στην αρνητικά σημασιοδοτημένη, καταστροφική μανία του Ηρακλή της τραγωδίας του Σενέκα *Hercules Furens*, η οποία με σχετική ασφάλεια χρονολογείται λίγο πριν από το 54 μ.Χ. (βλ. Fitch 1987, 50-3). Στην πρώτη λοιπόν σκηνή, αποκαλύπτοντας το σχέδιό της να τιμωρήσει με μανία τον Ηρακλή, η *Juno* παρουσιάζει τον ήρωα να στρέφεται, όπως και η *Bellona* του Καλπουρνίου, ενάντια στον εαυτό του, στ. 85: *bella iam secum gerat*. Αν ο Ηρακλής, ως βασιλιάς, λειτουργεί στον Σενέκα ως δραματικό σύμβολο του αυτοκρατορικού *imperium* εν γένει⁵⁵, τότε η *Bellona* του Καλπουρνίου συσχετίζεται, στο συγκεκριμένο χωρίο, με μορφές πολιτειακής εξουσίας, οι οποίες μαρτυρούν τις αρνητικές συνέπειες ενός *Fugor*. Ας σημειωθεί εδώ πως για τη λογοτεχνία του *quinquennium* (βλ. πιο κάτω, σελ. 495) ο *principatus* του Κλαυδίου ήταν εκείνος που κατεξοχήν διακρινόταν για τη μη λελογισμένη διαχείριση των πολιτειακών πραγμάτων.

52. Βλ. Narducci 1979, 28-9, Armstrong 1986, 127, Krautter 1992, 191, Vinchesi 2002, 144, Roche 2009, 99.

53. Βλ. Roche 2009, 99.

54. Βλ. Korzeniewski 1971, 15, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 153.

55. Βλ. Fitch 1987, 39-40.

Το ενδιαφέρον που επιδεικνύει ο νέος θεός αυτοκράτορας για τον πολιτισμό της ειρήνης, η έντονη επιθυμία του να τερματίσει τους πολέμους (τόσο εξωτερικούς όσο και εμφυλίους, πρβ. στ. 46-57, 63-8, 82-3) δικαιολογούν την περιγραφή του ως νέου Νουμά (στ. 65), ως νέου αντι-Ρωμύλου. Ο δεύτερος Ετρούσκος βασιλιάς της Ρώμης, Νουμάς Πιμπίλιος, όπως άλλωστε δηλώνεται και στην υπό εξέταση εκλογή, σε αντίθεση προς τον προκάτοχό του, ο οποίος φρόντιζε για την πολεμική ετοιμότητα των Ρωμαίων (πρβ. στ. 65-6: *ovantia caede / agmina, Romuleis et adhuc ardentia castris*), ασχολήθηκε εκτενώς με τα έργα της ειρήνης, κυρίως τη νομοθεσία και τη λατρεία (πρβ. στ. 67-8 – οι τρομπέτες ηγούν πλέον μόνο σε λατρευτικές εκδηλώσεις και δεν χρησιμεύουν πια για πολεμικά σαλπίσματα· βλ. επίσης Βεργ. Α. 6.809-12, Κικ. Πολ. 2.25-7, Λίβ. 1.18-21⁵⁶). Ο Ρωμύλος, από την άλλη, αποτελούσε για τον ρωμαϊκό κόσμο οικείο σύμβολο εμφύλιας σύρραξης, καθώς σκότωσε τον αδελφό του Ρώμο⁵⁷, και, υπό την οπτική αυτή, ο Νέρωνας, ως ο εγγυητής της διασαλευμένης, λόγω εμφυλίων συγκρούσεων επίσης, εσωτερικής πολιτικής *Concordia*, αναδεικνύεται ως ο αντι-Ρωμύλος της περιόδου. Ο Νουμάς-Νέρωνας αυτός του Καλπουρνίου θα σηκώσει στα χέρια του, ως άλλος Άτλας ή ως άλλος Ηρακλής που αναλαμβάνει από τον Άτλαντα το βάρος του στερεώματος⁵⁸, το βαρύ οικοδόμημα της πολιτείας (*pondera molis*), συμφώνως προς την τυποποιημένη, στα νομίσματα, εικόνα του αυτοκράτορα να στηρίζει στα χέρια του μία σφαίρα που συμβολίζει τη γη⁵⁹· έτσι θα διασφαλίσει τη συνέχεια της πολιτείας, στ. 84-5: *scilicet ipse deus Romanae pondera molis / fortibus excipiet sic inconcussa lacertis*⁶⁰. Η εικόνα, ωστόσο, ενός (Νέρωνα) Νουμά, σε άμε-

⁵⁶. Βλ. Martin 1996, 26, Vinchesi 1996, 16, 73.

⁵⁷. Βλ. Maltby 2002, 439-40.

⁵⁸. Βλ. Schubert 1998, 62, Martin 2003, 78. Ο Νέρωνας (πρβ. Σουητ. Νέρ. 53) επιθυμούσε, στα τελευταία χρόνια της ζωής του, να μιμηθεί τον Ηρακλή. Ίσως εδώ να έχουμε έναν υπαινιγμό στην επιθυμία αυτή του αυτοκράτορα, η οποία πιθανόν να είχε κάνει την εμφάνισή της ενωρίτερα· βλ. επίσης Verdière 1993, 367.

⁵⁹. Βλ. Keene 1887, 63, Schachter 1927, 69-76, Paladini 1956, 341, Alföldi 1970, 235-8, Friedrich 1976, 239 και σημ. 72, Küppers 1985, 359 και σημ. 62.

⁶⁰. Ο Verdière 1985, 1849-50 (πρβ. επίσης Verdière 1992, 38-9) πειστικά διαβλέπει στη χρήση της λέξεως *fortibus* (στ. 85) ένα γλωσσικό παιγνίδι – υπαινιγμό στον Νέρωνα, καθώς το *cognomen Nero* στη Σαβινική σήμαινε δυνατός και δραστήριος, *fortis ac strenuus* (πρβ. Σουητ. Τιβ. 1).

ση μάλιστα σύγκριση προς τον προκάτοχό του Ρωμύλο, να σηκώνει το βάρος της ρωμαϊκής πολιτείας 'ανακαλεί' στίχους ενός άλλου επικού κειμένου, των *Μεταμορφώσεων* του Οβιδίου, στ. 15.1-4· εδώ η Fama προτείνει τον Νουμά ως τον πιο κατάλληλο, μετά την αποθέωση του Ρωμύλου / Κυρίνου, να αναλάβει τα *pondera molis* (Romani). Η συνεκφορά μάλιστα απαντά και στους δύο ποιητές στην ίδια μετρική *sedes* (στο τέλος ενός εξαμέτρου), στ. 15.1: *quaeritur interea, quis tantae pondera molis*⁶¹. Οι οβιδιανές *Μεταμορφώσεις* συχνά ενσωματώνουν σε ένα ευρύτερο, αλλά, σε αρκετές περιπτώσεις, αρκετά ασαφές επικό πλαίσιο στοιχεία άλλων λογοτεχνικών ειδών, κυρίως της ελεγείας, αλλά και του βουκολικού *genus*⁶². Το υπό συζήτηση, ωστόσο, τμήμα της αφήγησης του 15^{ου} βιβλίου έχει σαφή επικό / πανηγυρικό χαρακτήρα· εντάσσεται στο πλαίσιο της αναδιήγησης εκ μέρους του Οβιδίου της ρωμαϊκής ιστορίας στα βιβλία 13-5 και ενισχύει, και αυτό με τη σειρά του ως διακεείμενο της προφητείας του Φαύνου, την προσέγγιση του Καλπουρνίου στο επικό είδος. Η πολιτική ιδεολογία της εποχής του Αυγούστου συσχετίζει τον αυτοκράτορα με μορφές, όπως αυτές του Κρόνου και του Νουμά (βλ. Friedrich 1976, 142-3)⁶³. Υπό αυτή την οπτική λοιπόν, ο Νέρωνας, ως νέος Κρόνος-Νουμάς, αναδεικνύεται παράλληλα ως νέος Αύγουστος επίσης.

Η προσέγγιση αυτή του Σικελού προς τη θεματική και το ύφος / τη γλώσσα υψηλότερων λογοτεχνικών ειδών δεν επιτυγχάνεται αποκλειστικά και μόνο μέσω της 'διακειμενικής ανάκλησης' επικών επεισοδίων, αλλά και μέσω της μίμησης χωρίων των βεργιλιανών εκλογών, όπου, όμως, ο ποιμενικός ποιητής ρητώς υπογραμμίζει την απομάκρυνσή του από τη 'βουκολική πεπατημένη', υιοθετώντας ειδολογικά 'υψηλότερο' ύφος. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, με την 4^η εκλογή του βεργιλιανού βουκολικού *corpus*, όπου ο ποιητής προγραμματικά δηλώνει πως θα τραγουδήσει σε υψηλότερους τόνους (στ. 1: *Sicelides Musae, paulo maiora canamus*), αντάξιους ενός υπάτου (στ. 3: *si canimus silvas, silvae sint consule dignae*). Στην 4^η λοιπόν εκλογή του Βεργιλίου, για την οποία έχει πειστικά υποστηριχθεί πως λειτουργεί ως βασικό πρότυπο

61. Βλ. Keene 1887, 63, Cesareo 1931, 152, Mahr 1964, 77-8, Korzeniewski 1971, 16-7, Leach 1973, 63, Messina 1975, 73, Verdière 1982, 174, Küppers 1985, 359 και σημ. 62, Martin 1996, 27, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 160, Garthwaite – Martin 2009, 314, Esposito 2009, 29.

62. Βλ. e.g. Farrell 1992, 235-68.

63. Βλ. επίσης Friedrich 1976, 147.

της χρυσής εποχής στην πρώτη εκλογή του Σικελού⁶⁴, γίνεται λόγος για την προφητεία της Κύμης (στ. 4) που αφορά στην εξάπλωση της *gens aurea* (στ. 9), στην επιστροφή του βασιλείου του Κρόνου (στ. 6: *redeunt Saturnia regna*), εξαιτίας της γέννησης ενός θείου βρέφους (στ. 8). Αποτέλεσμα μάλιστα της επαναφοράς αυτής του χρυσού γένους είναι και η επάνοδος στη γη της *Virgo*, της Αστραίας-Δίκης, της κόρης της Θέμιδος (στ. 6)⁶⁵. Παρά τις όποιες διαφοροποιήσεις του από το βεργιλιανό πρότυπο⁶⁶, το βασικό αυτό μοτίβο, της επιστροφής της *aetas aurea*⁶⁷ (στ. 42: *aurea secura cum pace renascitur aetas*) και, ως εκ τούτου, της Θέμιδος (στ. 42-5), της θεότητας - προστάτιδας του δικαίου⁶⁸, λόγω της παρέμβασης μίας νεανικής μορφής, επανεμφανίζεται εδώ, στην πρώτη εκλογή του Σικελού⁶⁹. Επιπλέον ο Φαύνος του Καλπουρνίου ρητώς δηλώνει, στο πλαίσιο μίας θείας γενεαλογίας, τη συγγένειά του με τον Κρόνο, στ. 33: *satus aethere*⁷⁰, και προφητεύει πως με την ειρήνη του νέου Καίσαρα θα επανέλθει στο Λάτιο το βασίλειο του Κρόνου (στ. 64: *altera Saturni referet Latialia regna*)⁷¹, του εγγονού του Αιθέρα (πρβ. Κικ. *N.D.* 3.17). Ο Καλπούρνιος φαίνεται λοιπόν να μιμείται τα χωρία εκείνα του βουκολικού Βεργιλίου στα οποία ο τελευταίος ενσυνείδητα και με αυτοα-

64. Βλ. Verdière 1954, 235, Cesareo 1931, 137, Paladini 1956, 336, Korzeniewski 1971, 15, Garson 1974, 668, Joly 1974, 48, Messina 1975, 63, 69-70, 72, Friedrich 1976, 122-3, Gagliardi 1984, 52, 54 και σημ. 16, Küppers 1985, 347, Davis 1987, 40-1, Binder 1989, 364, Kegel-Brinkgreve 1990, 152, 165, Pearce 1990, 28, Amat 1991, 100, Slater 1994, <http://>, Πασχάλης 1996, 137, Vinchesi 1996, 13; 2002, 142, Hubbard 1998, 153-4, 157, Schubert 1998, 57, Merfeld 1999, 75-7, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 13-4, 152, Garthwaite – Martin 2009, 313, Esposito 2009, 17.

65. Βλ. Keene 1887, 56, Friedrich 1976, 136.

66. Βλ. Martin 1996, 29.

67. Ο όρος *aetas aurea* δεν απαντά στον Βεργίλιο και εμφανίζεται αργότερα στον Οβίδιο, πρβ. *Οβ. Μετ.* 1.89, 15.96 βλ. και Esposito 2009, 28.

68. Βλ. Martin 1996, 27-9.

69. Το μοτίβο της χρυσής εποχής, ως το ευρύτερο πλαίσιο μες το οποίο αναπτύσσεται το εγκώμιο του Νέρωνα, απαντά και στην 4^η πολιτική εκλογή του Σικελού, βλ. Karakasis 2011, 41, 243, 263-4, 269.

70. Βλ. Martin 1996, 21, 35 και σημ. 11; 2003, 77 και σημ. 11, Fucecchi 2009, 59-60. Η συνεκφορά μπορεί να θεωρηθεί πως παραπέμπει σε στωικές αντιλήψεις περί αιθέρα, της ύψιστης θεότητας των Στωικών, βλ. Korzeniewski 1971, 87, Amat 1991, 99, Vinchesi 1996, 69, Fucecchi 2009, loc. cit.

71. Βλ. Martin 2003, 76 και σημ. 8.

ναφορική διάθεση επιλέγει να είναι 'λιγότερο βουκολικός'.

Συνδυαστικές αναφορές στη χρυσή εποχή και την επιστροφή του βασιλείου του Κρόνου (πρβ. Καλπ. 1.42, 64· βλ. επίσης Eins. 2.22-3) απαντούν όχι μόνο στις *Εκλογές*, αλλά και στην *Αινειάδα* του Βεργιλίου. Στο 8^ο βιβλίο (στ. 8.319-27)⁷², στο πλαίσιο της εξιστόρησης από τον Εύανδρο της πρώιμης ιστορίας του τόπου του, ο 'χρυσός' Κρόνος παρουσιάζεται ως εγγυητής της ειρηνικής διαβίωσης και της νομοθεσίας, όπως άλλωστε και ο Νέρωνας στην υπό συζήτηση εκλογή. Στο 6^ο βιβλίο επίσης (στ. 6.792-4), στον λόγο του Αγκίσση και πάλι, που πληροφορεί, στον Κάτω Κόσμο, τον γιο του Αινεία σχετικά με το μεγαλείο των Ρωμαίων απογόνων του, αποκαλύπτεται πως αυτός που θα φέρει στο Λάτιο τα *aurea saecula*, ανάμεσα σε χώρες που βρίσκονταν κάποτε υπό την εξουσία του Saturnus, είναι ο Αύγουστος. Ο Αύγουστος παρουσιάζεται ως ο ιδρυτής στη Ρώμη της χρυσής εποχής (στ. 6.792-3), *Augustus Caesar, divi genus, aurea condet / saecula*⁷³. Υπό την οπτική λοιπόν αυτή, ο Νέρωνας του Καλπουρνίου, ο κομιστής της νερώνιας χρυσής εποχής και του κρόνειου βασιλείου της περιόδου, ταυτίζεται και πάλι με τον Αύγουστο της *Αινειάδας* του Βεργιλίου (βλ. Friedrich 1976, 140-1), ο οποίος επίσης είναι υπεύθυνος για την επιστροφή της Ιταλίας στη χρυσή εποχή του Κρόνου. Η ταύτιση αυτή μπορεί να προκύψει επίσης και από το διακεείμενο της 4^{ης} εκλογής. Είναι αλήθεια πως δεν διαπιστώνεται *consensus* μεταξύ των μελετητών σχετικά με την ταυτότητα του 'χρυσού' *puer* της εκλογής, η οποία χρονολογείται το 40 π.Χ.⁷⁴. Ο *divinus puer* ερμηνεύτηκε ως ο βουκολικός συμβολισμός του προσδοκώμενου γιου της Σκριβωνίας και του Οκταβιανού, του αναμενόμενου επίσης γιου της Οκταβίας και του Μάρκου Αντωνίου μετά τη συνθήκη του Βρεντησιού, του γιου του Πολλίωνα, Ασίνιου Γάλλου, του ελληνικού *Αιώνος*, του Μεσσία, κ.ά. Δεν ελλείπουν, ωστόσο, οι φιλόλογοι εκείνοι⁷⁵ που υποστηρίζουν πως το θείο βρέφος θα μπορούσε να αποτελεί τη βουκολική μάσκα του Οκταβιανού. Παρόμοιες προσδοκίες γεννού-

72. Βλ. Martin 1996, 26, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 156.

73. Βλ. Korzeniewski 1971, 15, Joly 1974, 52, Ahl 1984, 62, Küppers 1985, 347-8, Davis 1987, 42, Vinchesi 1996, 16; 2002, 143, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 14, 156, Esposito 2009, 18.

74. Βλ. Clausen 1994, 119, 121.

75. Για μία εξαιρετικά κατατοπιστική συζήτηση της σχετικής βιβλιογραφίας, βλ. Παπαγγελής 1995, 262-5, 346 και σημ. 44.

σε, σύμφωνα με την πολιτική προπαγάνδα του *quinquennium* (πρβ. επίσης Καλπ. 4.5-8, 137-41, 7.74-5), και η ανάληψη της εξουσίας από τον Νέρωνα, όπως κατεξοχήν προκύπτει από την εικόνα της Λαχέσεως στην *Αποκολοκύνθωσιν* του Σενέκα (4.1). Η Μοίρα, σε επικούς μάλιστα εξαμέτρους, παρουσιάζεται να κλώθει το χρυσό μαλλί (το πεπρωμένο του Νέρωνα), που προμηνύει τα *aurea saecula* της νερώνειας διακυβέρνησης⁷⁶. Συμπτώματα της χρυσής εποχής (έλλειψη κινδύνου για το κοπάδι, απουσία κυνηγιού) διαπιστώνονται επίσης στο τραγούδι του Μενάλκα της 5^{ης} βεργιλιανής εκλογής (στ. 60-1: *nec lupus insidias recogi nec retia cervis / ulla dolum meditantur*)⁷⁷, το οποίο έχει ως θέμα του τον θεοποιημένο Δάφνη και τη θαυματουργή επίδραση του τελευταίου πάνω στη φύση. Ο θεός αυτός, όπως άλλωστε και ο *ruer* της 4^{ης} εκλογής του Βεργιλίου, μπορεί να ερμηνευθεί ως ευανάγνωστη αλληγορία μίας πολιτικής μορφής· του θεοποιημένου δηλ. Ιουλίου Καίσαρα, στο πλαίσιο ενός βουκολικού τραγουδιού με εγκωμιαστικό χαρακτήρα. Και πάλι ο Καλλπούρνιος επιλέγει να μιμηθεί τον βουκολικό Βεργίλιο, όταν, ωστόσο, ο τελευταίος κινείται, μολονότι με αρκετά καλλιμάχαιο / υπαινικτικό τρόπο, προς τον πανηγυρικό λόγο.

Εναλλακτικά, η υπέρβαση των παραδοσιακών ειδολογικών ορίων επιτελείται με την απο-βουκολικοποίηση τυπικών ποιμενικών μοτίβων / χαρακτήρων, αλλά και επιμέρους βουκολικών διακεμένων της καλλπούρνεας εκλογής. Ο Φάυνος, για παράδειγμα, αποτελεί γνωστό μέλος του βουκολικού πανθέου, καθώς ταυτίζεται, ως έναν βαθμό τουλάχιστον, με τον ελληνικό θεό Πάνα (πρβ. Βεργ. *E.* 2.33)⁷⁸. Ωστόσο, ο Φάυνος στην υπό εξέταση εκλογή δεν παρουσιάζεται ως ο τυπικός ποιμενικός θεός των κοπαδιών, αλλά ως θεότητα που διαθέτει προφητικά χαρίσματα, σε μία δηλ. λειτουργία που και πάλι δεν 'ανακαλεί' τη βουκολική παραγωγή, αλλά, αντιθέτως, το έπος του Βεργιλίου (*A.* 7.81-106)⁷⁹.

76. Βλ. Verdière 1954, 129, Paladini 1956, 336, Eden 1984, 76-7, Küppers 1985, 349-50, Braund 2009, 14-5.

77. Βλ. Friedrich 1976, 135-7, Παπαγγελής 1995, 236-7.

78. Βλ. Karakasis 2011, 218.

79. Βλ. Verdière 1954, 234, Leach 1973, 58, Friedrich 1976, 134-5, Davis 1987, 40, Pearce 1990, 25, Amat 1991, 3, Slater 1994, <http://>, Vinchesi 1996, 14, 69, Hubbard 1998, 157, Magnelli 2006, 468, Esposito 2009, 15-6. Στο έπος του Έννιου, 206-7 Skutsch: *scripsere alii rem / vorsibus quos olim Faunei vatesque canebant*, οι Fauni συσχετίζονται με τον *vates*, τον προφήτη δηλ., καθώς η λέξη στον Έννιο δεν έχει ακόμη προσλάβει τη σημασία 'ποιητής' (βλ. Skutsch 1985,

Στην *Αινειάδα* ο *fatidicus / Fatuus* Φαύνος, μετά από αίτημα του γιου του, του βασιλιά Λατίνου, προφητεύει τον γάμο της Λαβινίας με έναν 'ξένο' γαμβρό, τον Αινεία, καθώς και την ολοκλήρωση της επικής αποστολής του τελευταίου, την ίδρυση της κοσμοκράτειρας, στα χρόνια των απογόνων του, Ρώμης. Ο Φαύνος του Βεργιλίου λοιπόν αναφέρεται εμμέσως στο μεγαλείο των αυγούστειων χρόνων, ενώ ο Φαύνος του Καλπουρνίου κάνει λόγο για το μεγαλείο μίας άλλης εποχής, της νερώνιας περιόδου. Υπό την οπτική λοιπόν αυτή, ο Νέρωνας, απόγονος του *prius Aeneas* μέσω της *Iulia gens* της μητρός του (πρβ. Τάκ. Χρ. 12.58), διακεκομμένα και πάλι ταυτίζεται με τον Αύγουστο, επίσης απόγονο του Αινεία. Ο Φαύνος ως προφητική θεότητα εμφανίζεται επίσης στο 4^ο βιβλίο των *Fasti* του Οβιδίου (στ. 4.629-76)⁸⁰, στην περιγραφή των *Forcididia*, εορτής της οποίας το αίτιον ανάγεται στην προφητεία που λαμβάνει ο Νουμάς από τον Φαύνο, λόγω των δεινών που λυμαινόνται τη χλωρίδα και την πανίδα του βασιλείου του Πομπιλίου. Το οβιδιανό μάλιστα αυτό επεισόδιο έχει ως πρότυπό του τον χρησμό του Φαύνου στην *Αινειάδα* (βλ. Fantham 1998, 213, 215). Η προσφορά μίας εγγύου αγελάδας ως θυσίας, η λύση δηλ. του προβλήματος στην οποία ο δεύτερος βασιλιάς της Ρώμης οδηγείται μέσω της παρέμβασης της συζύγου του, νύμφης Ηγερίας, αποτελεί την 'ιστορική αρχή' των *Forcididia*. Η εορτή που λαμβάνει χώρα στις 15 Απριλίου συσχετίζεται από τον Οβιδίο με τον Αύγουστο και πάλι. Στο τέλος της αιτιολογικής αφήγησής του ο ποιητής κάνει λόγο για την Κυθαίρεια Αφροδίτη (στ. 4.673-6), τη θεότητα – πρόγονο της δυναστείας των Ιουλίων, η οποία επιθυμεί γρήγορη έλευση της επομένης ημέρας, της 16^{ης} Απριλίου· της ημέρας δηλ. που ο Οκταβιανός λαμβάνει τον τίτλο του *imperator*, λόγω της επιτυχούς αντίστασής του ενάντια στις δυνάμεις του Μάρκου Αντωνίου κατά τη μάχη της Μουτίνης, το 43 π.Χ.⁸¹. Ο Φαύνος ακόμη μία φορά συνδυάζεται με τον πανηγυρικό ενός Καίσαρα.

Η οικειοποίηση εκ μέρους του Νέρωνα της δημόσιας εικόνας του Αυγούστου επιτυγχάνεται επίσης μέσω του χαρακτηρισμού του αυτοκράτορα ως *deus iuvenis* (στ. 44, 46' πρβ. επίσης Καλπ. 4.137, 7.6). Η περιγραφή αυτή λοιπόν του Νέρωνα ως θείου νέου, απογόνου της Ιουλίας γενιάς

372) πρβ. επίσης Verdière 1966, 161-2, Di Lorenzo 1988, 7 και σημ. 11, Fuccicchi 2009, 61 και σημ. 60.

80. Βλ. Korzeniewski 1971, 86, Martin 1996, 21, Esposito 2009, 26-7.

81. Βλ. Boyle – Woodard 2004, 248.

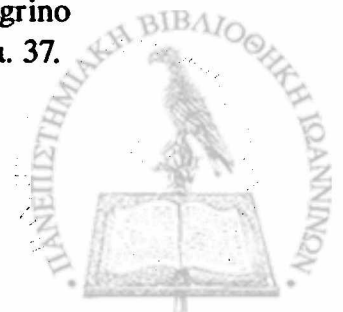

(στ. 45: *maternis causam qui vicit Iulis*⁸²), ‘ανακαλεί’ την πρώτη εκλογή του Βεργιλίου, όπου και πάλι ο νεαρός Οκταβιανός (στ. 42· βλ. και Βεργ. Γ. 1.500) περιγράφεται ως *deus*, στ. 6-10, 40-5⁸³. Στην περίπτωση, ωστόσο, της πρώτης βεργιλιανής εκλογής ο θεός και νεαρός αυτοκράτορας παρεμβαίνει, με σκοπό να διασφαλίσει την ποιμενική μονιμότητα του Τιτύρου και, κατά συνέπεια, να διασφαλίσει τον βουκολικό κόσμο του τελευταίου. Η βασική αυτή ‘βουκολική διάσταση’ της θείας παρέμβασης στην πρώτη βεργιλιανή εκλογή αποδυναμώνεται στον Καλπούρνιο, καθώς η ‘βουκολική συνέχεια’ δεν εντάσσεται στο πολιτικό πρόγραμμα του αυτοκράτορα, ο οποίος επαινείται απλά ως ο εγγυητής της πολιτικής ηρεμίας, της εύρυθμης πολιτειακής λειτουργίας και της ειρήνης.

Βασικά διακείμενα του αφηγηματικού τμήματος της προφητείας αποτελούν επίσης πανηγυρικού χαρακτήρα ελεγείες του Τιβούλλου, όπου, όπως και στην πρώτη εκλογή του Καλπούρνιου, διαπιστώνεται ‘ειδολογική διεπίδραση’ (*generic interaction*) ανάμεσα στον πανηγυρικό / επικό και τον βουκολικό λόγο. Η συνεκφορά *gaudete coloni* στον στ. 36 ‘ανακαλεί’ τον στ. 83 του ποιήματος 2.5 του Τιβούλλου, όπου με παρόμοιο τρόπο και σε παρόμοια μετρική θέση (στο τέλος εξαμέτρου) χαιρετίζονται οι αγρότες της ελεγειακής αφήγησης, *laetus ubi bona signa*

82. Η *communis opinio* (vs. Champlin 1978, 98-100, Wiseman 1982, 57-8, Merfeld 1999, 79 και σημ. 1) αντιλαμβάνεται πως στον στ. 45: *maternis causam qui vicit Iulis* ο Νέρωνας επαινείται για το ότι εκφώνησε, εμπρός στον Κλαύδιο, έναν λόγο στα ελληνικά και με αυτόν επιτυχώς υπεράσπισε τους κατοίκους της Τροίας το 53 μ.Χ. (πρβ. Τάκ. Χρ. 12.58· βλ. και Σουητ. Νέρ. 7). Οι τελευταίοι ρητά περιγράφονται ως *materni*, ως συγγενείς της μητέρας του, η οποία ανήκε στην *Iulia gens*. Η εκλογή συνεπώς πρέπει να δημοσιεύθηκε πριν από το 59 μ.Χ., το έτος της δολοφονίας της Αγριππίνας της νεωτέρας και της θεσμοθέτησης των γενεθλίων της ως *dies nefastus* (πρβ. Τάκ. Χρ. 14.12)· βλ. επίσης Cesareo 1931, 137 και σημ. 1, Verdière 1954, 35-6; 1966, 162, Paladini 1956, 338, Joly 1974, 50, Messina 1975, 70, Friedrich 1976, 136, Townend 1980, 168-9, Küppers 1985, 355-7, Pearce 1990, 29, Amat 1991, xxi-xxii, Martin 1996, 23, Vinchesi 1996, 14-5, 70; 2002, 142 και σημ. 15, Schubert 1998, 49, 58-9, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 152· πρβ. και Armstrong 1986, 128, Horsfall 1997, 167.

83. Βλ. Keene 1887, 56-7, Verdière 1954, 129; 1966, 162, Joly 1974, 50-1, Friedrich 1976, 136, 143, Davis 1987, 41, Effe – Binder 1989, 118, Kegel-Brinkgreve 1990, 152 και σημ. 7, Pearce 1990, 29, Slater 1994, <http://>, Vinchesi 1996, 15; 2002, 143, Hubbard 1998, 159, Merfeld 1999, 78, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 152, Braund 2009, 13 και σημ. 40· βλ. και Küppers 1985, 353 και σημ. 37.

dedit, gaudete, coloni⁸⁴. Η ελεγεία, για την οποία έχει πειστικά υποστηριχθεί πως ‘συνομιλεί’ με την επική *Αινειάδα* (βλ. Maltby 2002, 431), αποτελεί, ανάμεσα σε άλλα (κλητικό ύμνο, κτίσιν πόλεως)⁸⁵, εγκώμιο του μεγαλύτερου γιου του Μεσσάλλα, Βαλερίου Μεσσαλίνου, επ’ ευκαιρία της εκλογής του τελευταίου στην τάξη των *quindecimviri sacris faciundis*, των αξιωματούχων δηλ. που ήταν επιφορτισμένοι με τη φύλαξη, αλλά και την ερμηνεία των σιβυλλινών βιβλίων. Ο Τίβουλλος καλεί τους αγρότες – *coloni* να χαρούν, γιατί, μετά την αρνητική εμπειρία των εμφυλίων πολέμων (στ. 65-78), το μέλλον τους προδιαγράφεται ευνοϊκό, με ενισχυμένη την αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή, χωρίς κινδύνους για τα ζώα τους (στ. 83-90). Η αντίθεση ανάμεσα στην εικόνα ενός παρελθόντος, αμαυρωμένου από τους πολέμους, και την *rax* του νέου *principes*, που φέρει μαζί της αγροτική *securitas*, διατρέχει την προφητεία του Φαύνου επίσης, στην πρώτη εκλογή του νερόνιου βουκολικού *corpus* (στ. 36-42, 46-59, 63-8). Στην ελεγεία του Τιβούλλου ο θεός Απόλλωνας, και μάλιστα ως κιθαρωδός (στ. 2: *huc, age, cum cithara carminibusque veni*), καλείται να στηρίξει τον Μεσσαλίνο στην ιερατική του αποστολή (στ. 1-18), αλλά και να μεσολαβήσει, για να εξασφαλισθεί το ευτυχές έτος για τους αγρότες (στ. 79-82). Στην εκλογή του Σικελού, από την άλλη, η γεωργική αναγέννηση προκύπτει ως αποτέλεσμα της παρέμβασης ενός άλλου θεού, του θείου αυτοκράτορα, του Νέρωνα. Ο Νέρωνας, ωστόσο, συχνά παρουσιάζεται στη λογοτεχνία της περιόδου ως ο νέος Απόλλωνας, καθώς η ταύτισή του με τον Απόλλωνα, ως θεό της μουσικής, συνδυάζεται με τα καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα του αυτοκράτορα⁸⁶. Μέσω της συγκεκριμένης λοιπόν διακειμενικής συνανάγνωσης, ο Νέρωνας οικειοποιείται την εικόνα του κιθαρωδού Απόλλωνα, και έτσι ο Σικελός προωθεί και πάλι τη δημόσια εικόνα του *principes*, στο επίπεδο του διακειμενικού υπαινιγμού. Ο Απόλλωνας μάλιστα αυτός του Τιβούλλου, με τον οποίον διακειμενικά ταυτίζεται ο Νέρωνας του Σικελού, παρουσιάζεται, ως θεός της μαντικής και, κατά συνέπεια, προστάτης των σιβυλλινών χρησμών, να λειτουργεί επίσης ως αρωγός του *Αινεία* (στ. 19-22), του προγόνου της Ιουλίας *gens* κατά την αυγούστεια ιδεολογία, του ίδιου του Αυγούστου σε τελική ανάλυση. Ακόμη μία φο-

84. Βλ. Korzeniewski 1971, 13, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 150, Esposito 2009, 23-4.

85. Βλ. Maltby 2002, 431.

86. Βλ. Friedrich 1976, 147, Karakasis 2011, 246.

ρά έχουμε μία συσχέτιση, έστω και έμμεση στην περίπτωση αυτή, του Νέρωνα με τον Αύγουστο.

Ενδιαφέρον, από ειδολογικής απόψεως, παρουσιάζει η χρήση του όρου *coloni* στον στ. 36, για να χαιρετιστούν οι κάτοικοι του βουκολικού χώρου της πρώτης εκλογής του Καλπουρνίου. Η προσφώνηση ‘ανακαλεί’ την 9^η βεργιλιανή εκλογή⁸⁷, όπου, στον στ. 4: ‘haec mea sunt; veteres migrate coloni’, ο έπηλυσ στην ποιμενική κοινότητα στρατιώτης-βετεράνος, ο υπεύθυνος για την εκδίωξη του Μοίρη από τον βουκολικό του χώρο, χρησιμοποιεί τον όρο *coloni*, για να απευθυνθεί στους ποιμένες που ο ίδιος οδηγεί εκτός ‘βουκολικής ευτοπίας’. Ο όρος χρησιμοποιείται, για να περιγράψει τους βουκόλους του Βεργιλίου, όταν, ωστόσο, αυτοί χάνουν την ποιμενική κοινότητα και σε, μετα-ποιητικό επίπεδο, απομακρύνονται από τη νεωτερική / καλλιμαχική βουκολική ποιητική, κινούμενοι προς τον ποιητικό λόγο του *genus grande*⁸⁸. Οι ειδολογικές αυτές μετα-ποιητικές συνδηλώσεις του όρου στον Βεργίλιο ενισχύονται στην εκλογή του Σικελού, όπου η κίνηση του βουκολικού προς τον πανηγυρικό λόγο καθίσταται περισσότερο εμφανής.

Η συνεκφορά *candida rax*, τέλος, στον στ. 54 παραπέμπει στο ίδιο γλωσσικό σύνταγμα στον στ. 45 της ελεγείας 1.10 του Τιβούλλου⁸⁹, στην οποία, όπως άλλωστε και στην ελεγεία 2.5, διαπιστώνει κανείς την παρουσία αρκετών βουκολικών μοτίβων (την αγροτική απλότητα, για παράδειγμα, των πρώιμων χρόνων κυρίως), ενσωματωμένων στο ευρύτερο πλαίσιο της ελεγειακής αφήγησης του ποιήματος. Η βασική αντίθεση μάλιστα της ελεγείας ανάμεσα στον αρνητικά σημασιοδοτημένο πόλεμο, από τη μία, αποτέλεσμα της ανθρώπινης απληστίας που ο ποιητής αποκηρύσσει (στ. 1-10, 29-32), και την ειρήνη, από την άλλη, σημάδι της χρυσής εποχής (στ. 7-10), που οδηγεί σε αγροτικό πλούτο και γεωργική αναγέννηση (στ. 45-50), απαντά, όπως ήδη ανέφερα (βλ. σελ. 492), και στην πρώτη εκλογή του Σικελού. Η *candida rax* που διασφαλίζει για τη Ρώμη

87. Βλ. Paladini 1956, 340 και σημ. 4.

88. Βλ. Παπαγγελής 1995, 204-21, Karakasis 2011, 184-212.

89. Βλ. Verdière 1954, 236, Paladini 1956, 332, Korzeniewski 1971, 15, Joly 1974, 51, Messina 1975, 71, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 154-5, Esposito 2009, 24-6, Fuccechi 2009, 61 και σημ. 61. Το γλωσσικό σύνταγμα εμφανίζεται μία ακόμη φορά στο 3^ο βιβλίο της *Ars Amatoria* του Οβιδίου (στ. 3.502). Μολονότι εντάσσεται στον ελεγειακό λόγο του ποιητή, τις συμβουλές του *praceptor amoris* προς τις Αμαζόνες του σχετικά με το *vitium* της *iracundia*, η συνεκφορά ‘ανακαλεί’, όπως στον Τιβούλλο και τον Σικελό επίσης, τη χρυσή εποχή βλ. Gibson 2003, 301.

ο Νέρωνας του Καλπουρνίου διακευμενικά συσχετίζεται με τη λευκή ειρήνη του Αυγούστου (το κλείσιμο το 29 π.Χ. των πυλών του ναού του Ιανού), όπως αυτή χαιρετίζεται στην προαναφερθείσα ελεγεία του Τιβούλλου⁹⁰. Η ειρήνη αυτή μάλιστα, ως πρώτος εύρετης της γεωργίας (στ. 45-6), παρουσιάζεται επιπλέον να διαθέτει βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της Ceres (πρβ. Βεργ. Γ. 1.147-9), σύμφωνα προς την αυγούστεια ιδεολογία και πάλι⁹¹.

Πανηγυρικός στα χρόνια του Quinquennium Neronis Ο Κομήτης του 54 μ.Χ. και η 'Ποιητική' του

Η κίνηση λοιπόν προς τον πανηγυρικό επιτυγχάνεται, όπως ανέπτυξα πιο πάνω, μέσω της εγκωμιαστικής, για τον αυτοκράτορα, διάστασης κάποιων από τα διακεύμενα της πρώτης εκλογής του Σικελού. Ωστόσο, η κίνηση αυτή προς το *genus grande* διασφαλίζεται επίσης μέσω της υιοθέτησης μίας σειράς στοιχείων πανηγυρικού λόγου που διαμορφώνουν τη δημόσια εικόνα του αυτοκράτορα, κατά την πρώιμη αυτή περίοδο της νερόνιας αυτοκρατορικής διακυβέρνησης. Στο σύνολό τους μάλιστα τα στοιχεία αυτά εμφανίζονται σε σύγχρονα προς τον Καλπούρνιο κείμενα, των πρώτων δηλ. χρόνων του *principatus* του Νέρωνα⁹², όπως η *Αποκολοκύνθωσις* (Οκτώβριος – Δεκέμβριος του 54 μ.Χ.⁹³) ή το *De Clementia* (Δεκέμβριος του 55 – Δεκέμβριος του 56 μ.Χ.⁹⁴) του Σενέκα και το, κατά τη γνώμη μου, εγκωμιαστικό, για τον αυτοκράτορα, προοίμιο στο *Bellum Civile*⁹⁵ του Λουκανού.

90. Βλ. Cairns 1999, 230.

91. Βλ. Maltby 2002, 351-2.

92. Βλ. Paladini 1956, 337-8, Luiselli 1963, 44-52, Messina 1975, 72, Casaceli 1982, 88-93, Wiseman 1982, 57-67, Küppers 1985, 352-3, 358-9, Amat 1991, xx, Vinchesi 1996, 17, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 150, 152, 154-7, 160, Braund 2009, 171, 351, 363-4, 386-7.

93. Βλ. Eden 1984, 4-5.

94. Η *communis opinio*, βλ. Braund 2009, 16. Vs. Champlin 2003, 276-83, ο οποίος, αντιθέτως, πιστεύει πως, για λόγους εικονογραφίας κυρίως, το προφητικό άσμα του Απόλλωνα (*Αποκ.* 4) αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη, η οποία μάλιστα έγινε μετά τον θάνατο της Αγριπίνας.

95. Η κοινότητα των μοτίβων που παρατηρείται συχνά σε έργα τα οποία χρονολογούνται στο *quinquennium Neronis* μπορεί επίσης να οφείλεται στο γεγονός ότι τα κείμενα αυτά έχουν επηρεαστεί το ένα από το άλλο. Ωστόσο, ζητήματα

Όπως λοιπόν στα σύγχρονα πολιτικού χαρακτήρα κείμενα των πρώτων χρόνων της νερώνιας εξουσίας, έτσι και εδώ ο αυτοκράτορας παρουσιάζεται ως:

1) ειρηνοποιός μονάρχης, αυτός που διασφαλίζει το νερόναιο (και αυγούστειο⁹⁶) ιδεώδες της *pax* (στ. 42-59, 63-8, 84-8, πρβ. Σεν. *Cl.* 1.1.2, 1.19.8, Λουκ. 1.33-45· κι επίσης Σουητ. *Νέρ.* 13),

2) εγγυητής της ισχύος του νόμου και της δημόσιας ασφάλειας, των αυτοκρατορικών ιδεωδών της *iustitia* και της *securitas* (στ. 36-42, 58-62, 69-73, πρβ. Σεν. *Cl.* 1.1.3, 5, 8, 1.8.2, 1.19.8, 1.26.5, *Άποκ.* 4.1· κι επίσης Τάκ. *Χρ.* 13.4-5, 28-9, 31-2, 51, 14.28, Σουητ. *Νέρ.* 10-11, 15-7, 19),

3) φορέας της αυτοκρατορικής *Clementia* (στ. 58-9, πρβ. το σύνολο του *De Clementia* του Σενέκα και ιδιαίτερα Σεν. *Cl.* 1.1.1, 4, 7-9, 1.3.3, 1.5.1-2, 4· κι επίσης Τάκ. *Χρ.* 13.11, 14.48).

Όλα αυτά τα θετικά χαρακτηριστικά του αυτοκράτορα παρουσιάζονται στο πλαίσιο της ευνοϊκής, για τον Νέρωνα, σύγκρισής του με τον προκάτοχό του Κλαύδιο (πρβ. επίσης Σεν. *Cl.* 1.1.5, 1.23, 2.1.4, *Άποκ.* 4.1-3· βλ. επίσης αργότερα Τάκ. *Χρ.* 14.55). Κατά τον *principatus* του Κλαυδίου δεν ελλείπουν οι εμφύλιοι πόλεμοι (στ. 49-50), όπως το κίνημα π.χ. του Λευκίου Αρρουντίου Καμίλλου Σκριβωνιανού το 42 μ.Χ. (βλ. Wiseman 1982, 59). Ούτε επίσης διασφαλίζεται η εσωτερική πολιτική ηρεμία του κράτους (στ. 55-7, 58-62, 69-73· βλ. Wiseman 1982, 64-6)· πρβ. επίσης Σεν. *Άποκ.* 7.4, 8.2, 10.3-11.2, 11.5, 12.2-3, 13.4-14.2⁹⁷. Ο Νέρωνας παρουσιάζεται, τέλος, ως γνήσιος απόγονος της Ιουλίας *gens*, μέσω της μητέρας του Αγριππίνας της νεωτέρας, η οποία καταγόταν άμεσα από τον Αύγουστο (στ. 45, βλ. σελ. 490-1 και σημ. 82), σε αντίθεση προς τον Κλαύδιο, ο οποίος δεν είχε καμμία σχέση με την Ιουλία πλευρά της Ιουλιο-Κλαυδια-

χρονολόγησης δεν επιτρέπουν πάντοτε να προσδιορισθεί με ακρίβεια το ποιος μιμήθηκε ποιον. Έτσι ο Luiselli 1963, 44-52, για παράδειγμα, αποδίδει τη θεματική ομοιότητα ανάμεσα στον Σικελό και την *Άποκολοκύνθωσιν* του Σενέκα σε επίδραση που άσκησε ο τελευταίος στον πρώτο (βλ. επίσης Friedrich 1976, 126), ενώ ο Vallet 1956, 10 (πρβ. επίσης Toynbee 1942, 83-4, Amat 1991, 2 και σημ. 3) υποστηρίζει το ακριβώς αντίθετο. Δεν θα πρέπει επίσης να παραβλέπει κανείς τη σημασία των *recitationes*. Θα μπορούσε δηλ. κάποιος λογοτέχνης να αντλήσει από κάποιον άλλον υλικό το οποίο άκουσε στο πλαίσιο των απαγγελιών αυτών, χωρίς να έχει έρθει σε επαφή με την τελική, δημοσιευμένη μορφή ενός κειμένου.

96. Βλ. Friedrich 1976, 141-2.

97. Πρβ. επίσης Σουητ. *Κλ.* 29 βλ. και Korzeniewski 1971, 88, Friedrich 1976, 139.

νής δυναστείας· πρόκειται για ένα πολιτειακό έλλειμμα που επίσης σχολιάζεται στη λογοτεχνία του *quinquennium* (πρβ. Σεν. Άποκ. 5.4-6.1).

Το αφηγηματικό τμήμα της προφητείας ολοκληρώνεται με την αναφορά σε έναν κομήτη, στ. 77-83. Ο Σικελός κάνει εδώ λόγο για τον κομήτη του 54 μ.Χ., ο οποίος ερμηνεύτηκε ως οϊωνός του τέλους του Κλαυδίου και της ανάρρησης στον θρόνο του Νέρωνα (πρβ. Σεν. *N.Q.* 7.17.2, Σουητ. *Κλ.* 46, Πλίν. *Φ.Ι.* 2.23.92, Δ.Κ. 60.35.1)⁹⁸. Ο κομήτης λοιπόν αυτός αντιπαραβάλλεται προς έναν άλλον, ‘γνωστό’ στη βουκολική ποίηση κομήτη, το *sidus Iulium / Caesaris astrum*, που εμφανίστηκε μετά τη δολοφονία του Ιουλίου Καίσαρα και σχετίστηκε με την αποθέωσή του. Το άστρο αυτό συνδυάζεται με τον αιματηρό εμφύλιο πόλεμο (στ. 82-3) που ακολούθησε τις ειδούς του Μαρτίου του 44 π.Χ., την πολεμική διαμάχη δηλ. ανάμεσα στους δημοκρατικούς Κάσσιο και Βρούτο, από τη μία, και τους Μάρκο Αντώνιο και Οκταβιανό, από την άλλη, η οποία έληξε με νίκη των καισαρικών δυνάμεων στη μάχη των Φιλίππων το 42 π.Χ. Ο κομήτης αυτός απαντά στο βεργιλιανό βουκολικό *corpus*, στην 5^η (στ. 56-80) και την 9^η (στ. 46-50) εκλογή, όπου, ωστόσο, σε αντίθεση προς τον Σικελό, είναι θετικά σημασιοδοτημένος⁹⁹, καθώς παρουσιάζεται να οδηγεί στη χρυσή εποχή και τη γεωργική *securitas* (στ. 5.60-61), να αναγεννά τον βουκολικό κόσμο εν γένει (στ. 9.48-9) και, κατά συνέπεια, το βουκολικό είδος επίσης¹⁰⁰. Χαιρετίζεται, εμμέσως πλην σαφώς, καθώς, ανάμεσα σε άλλα, οδηγεί στον Οκταβιανό Αύγουστο (πρβ. Πλίν. *Φ.Ι.* 2.23.93-4· βλ. επίσης Ορ. Ωδ. 1.12.46-8), ο οποίος, σύμφωνα με την πρώτη βεργιλιανή εκλογή, καθίσταται, ως έναν βαθμό τουλάχιστον,

98. Βλ. Postgate 1902, 38-40, Herrmann 1931, 145-53, Momigliano 1944, 97, Theiler 1956, 568-70, Verdière 1954, 34, 238; 1985, 1856-7, Mahr 1964, 8-9, Spadaro 1969, 26, Korzeniewski 1971, 2-3, 89, Cizek 1972, 87, 89, Joly 1974, 53, Friedrich 1976, 127, Gagliardi 1984, 56-7, Sullivan 1985, 52 και σημ. 63, Mackie 1989, 9, Pearce 1990, 31, Amat 1991, xx-xxi, 101, Slater 1994, <http://>, Vinchesi 1996, 74; 2002, 145 και σημ. 26, Lana 1998, 824, Schubert 1998, 61, Merfeld 1999, 76, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 158, Garthwaite – Martin 2009, 308. Ορισμένοι, ωστόσο, από τους μελετητές που δέχονται τη νεώτερη χρονολόγηση του ποιητή, υποστηρίζουν πως ο κομήτης του Σικελού είναι αυτός του 60 μ.Χ. (πρβ. Σεν. *N.Q.* 7.21.3, 7.29.2-3· βλ. και Hubaux 1930, 208-11, Toynbee 1942, 90-3, Rogers 1953, 237, Luiselli 1960, 146-8, Bardou 1968, 226, Bicknell 1969, 1074-5). Για μία πειστική ανασκευή της θέσης αυτής, βλ. Spadaro 1969, 18-27, Verdière 1966, 162-3.

99. Βλ. Hubbard 1998, 162.

100. Βλ. Karakasis 2011, 201-2.

εγγυητής της συνέχειας του βουκολικού κόσμου, εφόσον διασφαλίζει την παραμονή του Τιτύρου στον βουκολικό χώρο.

Περισσότερο επιφυλακτικός απέναντι στο *sidus Iulium* είναι ο Βεργίλιος στα *Γεωργικά* του, στ. 1.463-514, καθώς εδώ ο κομήτης συσχετίζεται, όπως και στον Καλπούρνιο, με τον εμφύλιο πόλεμο που ακολούθησε τη δολοφονία του Ιουλίου Καίσαρα και το άφθονο ρωμαϊκό αίμα που χύθηκε στα πεδία της εμφύλιας διαμάχης (στ. 1.487-92). Στις *Μεταμορφώσεις* του Οβιδίου, στ. 15.787-8¹⁰¹, που μμμούνται στο σημείο αυτό το βεργιλιανό χωρίο¹⁰², ο κομήτης παρουσιάζεται επίσης με αρνητικό τρόπο, ως *praesagium* της δολοφονίας του Καίσαρα. Ο Καλπούρνιος απομακρύνεται και πάλι από την προγενέστερη ποιμενική παράδοση, καθώς δεν αντιμετωπίζει θετικά το *sidus Iulium*, αλλά, ακολουθώντας προφανώς το διακεείμενο των *Γεωργικών* και ίσως των οβιδιανών *Μεταμορφώσεων* επίσης, επισημαίνει την αματοχυσία που συνεπάγεται η εμφάνιση του *Caesaris astrum* και, ως εκ τούτου, το αντιπαραβάλλει προς το θετικά σημασιοδοτημένο άστρο του 54 μ.Χ. (στ. 77-83). Η *translatio imperii* στην περίπτωση της ανάληψης του *principatus* από τον Νέρωνα, σε αντίθεση προς την άνοδο στην εξουσία του Αυγούστου, λαμβάνει χώρα, δηλώνει ρητά ο Καλπούρνιος στους στ. 84-8, αθόρυβα, σχεδόν ανεπαίσθητα: ο θόρυβος και η βουή της εξουσίας που αλλάζει χέρια δεν θα αντηχήσει καθόλου, στ. 86: *ut neque translati sonitu fragor intonet orbis*. Η αίσθηση μάλιστα της ασφάλειας που, κατά συνέπεια, νιώθει ο ρωμαϊκός λαός δηλώνεται μέσω ενός αγαπητού σχήματος της βουκολικής ποίησης, του αδυνάτου, το οποίο πλέον είναι αστρονομικού χαρακτήρα, σύμφωνα με τις λογοτεχνικές συνθήκες της εποχής (βλ. Dutoit 1936, 131-3)¹⁰³, και σχετίζεται και αυτό, με τη σειρά του, με τον πανηγυρικό του αυτοκράτορα: στους στ. 87-8 δηλώνεται πως η Ρώμη θα πιστέψει πως οι *penates publici / maiores* εγκατέλειψαν το καθήκον τους, την προστασία της *Urbs* (*nec prius ex meritis defunctos Roma penates / censeat*)¹⁰⁴, μόνο στην απίθανη

101. Βλ. Keene 1887, 62, Paladini 1956, 335-6, Messina 1975, 71, Friedrich 1976, 127-8, Küppers 1985, 354 και σημ. 42, Amat 1991, 101, Vinchesi 1996, 74; 2002, 145, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 158-60, Esposito 2009, 19.

102. Βλ. Hill 2000, 227.

103. Βλ. Hubaux 1930, 212, Paladini 1956, 344, Korzeniewski 1971, 89, Friedrich 1976, 144-5, Vinchesi 1996, 75, Schubert 1998, 63, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 161.

104. Ένας ικανός αριθμός μελετητών είναι της άποψης πως ο στίχος αναφέρεται στην αποθέωση των Καισάρων (βλ. Keene 1887, 62, Hubaux 1930, 212,

περίπτωση που η Ανατολή αντικρύσει τη Δύση, στ. 88: *occasus nisi cum respexerit ortus*¹⁰⁵. Η εικόνα, ωστόσο, στους στ. 84-6 (*scilicet ipse deus Romanae pondera molis / fortibus excipiet sic inconcussa lacertis, / ut neque translati sonitu fragor intonet orbis*), της οικουμένης που δεν κλυδωνίζεται από την αλλαγή της ηγεσίας του principatus θυμίζει, σε γλωσσικό επίπεδο επίσης¹⁰⁶, τους στ. 5-6 του προομίου στο έπος του Λουκανού και πάλι (*certatum totis concussi viribus orbis / in commune nefas*), όπου, αντιθέτως, ο κόσμος παρουσιάζεται βαθύτατα συγκλονισμένος από τις εμφύλιες διαμάχες, τις οποίες αναμένεται να περιορίσει ο θεός Νέρωνας (στ. 60-2). Και στα δύο κείμενα ο Νέρωνας παρουσιάζεται ως ο θεός πολιτειακός άρχων που θέτει τέρμα στη δυστυχία ενός *bellum civile*.

Ενδιαφέρον, όσον αφορά στη διαμόρφωση της δημόσιας εικόνας του αυτοκράτορα, παρουσιάζει στην πρώτη εκλογή του Καλπουρνίου η αιτιολόγηση της αρνητικής αντιμετώπισης του *Caesaris astrum*. Το *sidus* αυτό συσχετίζεται με την ανάληψη της εξουσίας από τον Αύγουστο, με-

Verdière 1954, 135, Paladini 1956, 343 και σημ. 5, Pearce 1990, 32, Lee (στο: Boyle – Sullivan) 1991, 43, Schubert 1998, 62-3, Esposito 2009, 36). Η αποθέωση, ωστόσο, των αυτοκρατόρων δεν σχετίζεται με τους *penates* για μία πειστική λοιπόν ανασκευή της θέσης αυτής, βλ. Vinchesi 1996, 75, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 161· πρβ. επίσης Leach 1973, 63-4.

105. Για ορισμένους μελετητές ο στίχος δηλώνει αλλαγή δυναστικής εξουσίας, βλ. Keene 1887, 62, Duff και Duff 1934, 225, De Sippo 1935, 61, Verdière 1954, 239; 1982, 188-9, Vallet 1956, 113 και σημ. 14, Joly 1974, 64 και σημ. 81, Friedrich 1976, 145, Küppers 1985, 360-1, Pearce 1990, 33, Amat 1991, 102, Romano 2002, 91-6, Esposito 2009, 36 για μία ανασκευή, ωστόσο, τέτοιων θέσεων, βλ. Schubert 1998, 63 και σημ. 66, 67. Για τους Garthwaite – Martin 2009, 314-5 οι στίχοι υπαινίσσονται μάλιστα μία πολιτικού χαρακτήρα ανησυχία του Σικελού, μήπως η νέα δηλ. περίοδος του νερώνειου principatus (*ortus*) αναζητήσει *exempla* (*respexerit*) στο παρελθόν (*occasus*), πρβ. επίσης Davis 1987, 43. Οι μελετητές ανήκουν στην ερμηνευτική εκείνη 'σχολή' (βλ. επίσης Leach 1973, 56-64· πρβ. και Ahl 1984, 64, Davis 1987, 38-43, Martin 2003, 77-9), η οποία διαβλέπει στις πολιτικές εκλογές του Σικελού ένα είδος υπαινικτικής και κρυπτικής κριτικής του αυτοκράτορα, ένα αίσθημα ανησυχίας και αβεβαιότητας σε κάθε περίπτωση (πρβ. επίσης Hubbard 1998, 160-1, 163). Για μία πειστική, ωστόσο, *refutatio* τέτοιων θέσεων, οι οποίες δεν φαίνεται να λαμβάνουν υπόψη σε βάθος την αισιοδοξία των πρώτων χρόνων της αυτοκρατορικής διακυβέρνησης του Νέρωνα, βλ. κυρίως Sullivan 1985, 54 και σημ. 65, Mayer 2006, 457-8.

106. Βλ. Armstrong 1986, 126, Verdière 1993, 352-3.

τά από τη μεγάλη, ωστόσο, αιμοτυχυσία του γ' εμφυλίου πολέμου της ύστερης ρωμαϊκής δημοκρατίας. Η άνοδος, από την άλλη, στην εξουσία του Νέρωνα, που με τη σειρά της υποτίθεται πως προικονομείται από την εμφάνιση ενός άλλου *astrium*, του κομήτη του 54 μ.Χ., λαμβάνει, αντιθέτως, χώρα με ήρεμο και αναίμακτο τρόπο. Υπό την οπτική λοιπόν αυτή, ο Νέρωνας, σύμφωνα προς την πολιτική ιδεολογία της εποχής και πάλι, παρουσιάζεται, όπως ήδη έχει επισημανθεί¹⁰⁷, ανώτερος του *exemplum* του Αυγούστου. Οι πηγές μαρτυρούν επαρκώς την επιθυμία του Νέρωνα να παρουσιασθεί ως συνεχιστής του Αυγούστου, πρβ. e.g. Σουητ. *Νέρ.* 10, όπου ο αυτοκράτορας δηλώνει ζηλωτής της πολιτικής του προκατόχου του, *ex Augusti praescripto imperaturum se professus* (10.1' πρβ. επίσης Σουητ. *Νέρ.* 12, 25)¹⁰⁸. Σε κάποιες, ωστόσο, περιπτώσεις, όπως άλλωστε και στην πρώτη εκλογή του Σικελού, ο Νέρωνας φαίνεται να υπερέχει του Αυγούστου. Η αιτία για την οποία ο Νέρωνας σκιάζει τον Αύγουστο είναι συχνά η 'αναίμακτος *Clementia*' του πρώτου (πρβ. Braund 2009, 61-4, 262-3, 290), για την οποία γίνεται λόγος και στο βουκολικό κείμενο υπό εξέταση. Ο Αύγουστος παρουσιάζεται να ενστερνίζεται την αυτοκρατορική αρετή της *Clementia* κατά την περίοδο του *principatus* του και μόνο, μετά τη βίαιη σκληρότητα που επιδεικνύει κατά τη δημοκρατική περίοδο, όταν οδηγεί στον θάνατο τους φίλους των νεανικών του χρόνων, Τρτιο και Πάνσα, στη Μουτίνη το 43 π.Χ., προβαίνει σε προγραφές κατά την περίοδο της δεύτερης τριανδρίας (43-2 π.Χ), επιτίθεται με βαρβαρότητα ενάντια στον Σέξτο Πομπήιο στη Σικελία (38-6 π.Χ.) και εξολοθρεύει 300 Ρωμαίους συγκλητικούς και ιππείς μετά την καταστροφή της Περούσιας (40 π.Χ.), πρβ. Σεν. *Cl.* 1.9.1-1.11.3. Ο Νέρωνας, σε αντίθεση προς τη *lassa crudelitas* του Αυγούστου, διαθέτει ως έμφυτο προτέρημά του τη *vera Clementia* (πρβ. Σεν. *Cl.* 1.11.2), καθώς η πολιτική του δεν οδηγεί ποτέ σε εμφύλια αιματοχυσία (πρβ. επίσης Καλπ. 1.50-1: *nullos iam Roma Philippos / deflebit*, 84-6). Η αρετή αυτή του Νέρωνα, ο οποίος έρχεται στην εξουσία χωρίς να χυθεί ούτε μία σταγόνα αίμα, επαινείται αργότερα και στον ψευδο-Σενέκα, στην *Octavia*. Ο Σενέκας, ως δραματικός χαρακτήρας πλέον, επισημαίνει μπροστά στον Νέρωνα την *incruenta* ανάρρηση

107. Βλ. Joly 1974, 50, Friedrich 1976, 147, Küppers 1985, 353, Martin 1996, 24, 26, Vinchesi 1996, 18-9; 2002, 144, Schubert 1998, 57-9 και σημ. 39 στη σελ. 58, 61, Merfeld 1999, 80.

108. Βλ. Friedrich 1976, 147, Martin 2003, 75 και σημ. 7, Esposito 2009, 33-4 και σημ. 46 στη σελ. 33.

του τελευταίου στην εξουσία (στ. 482, πρβ. και Σεν. *Cl.* 1.11.3), σε αντίθεση προς τις συρράξεις που οδήγησαν στον *principatus* του Αυγούστου (στ. 472-91, πρβ. επίσης Σεν. *Br.* 4.5, *Τάκ. Χρ.* 13.4, 14.55)¹⁰⁹.

Ο Επίλογος της Βουκολικής Αφήγησης

Η εκλογή δεν κλείνει με τον παραδοσιακό βεργιλιανό τρόπο, με την έλευση δηλ. της εσπέρας και / ή την επιστροφή των βουκολικών χαρακτήρων σε τυπικές αγροτικο-κτηνοτροφικές εργασίες (πρβ. Βεργ. *E.* 1.82-3, 2.66-7, 6.85-6, 10.77· βλ. επίσης 9.63, Θεόκρ. 11.12-5)¹¹⁰. Ο Όρνυτος καλεί τον αδελφό του να μελοποιήσουν την προφητεία του Φαύνου, στ. 92-3. Ωστόσο, για το τραγούδι αυτό δεν υπάρχει ενδιαφέρον να καταξιωθεί στο πλαίσιο της βουκολικής κοινότητας, καθώς τα δύο αδέρφια πλέον δεν έχουν ως βασική τους έγνοια την ευχαρίστηση των κατοίκων του ποιμενικού χώρου. Ευχή του Κορύδωνα είναι, αντίθετα, να μεταφέρει το τραγούδι αυτό στον αυτοκράτορα ο Μελίβοιος¹¹¹, ο πάτρονάς του κατά πάσα πιθανότητα (ανάλογη είναι μάλιστα η λειτουργία του Μελίβοιου της 4^{ης} εκλογής του Σικελού, στην οποία ο *Meliboeus* συμπεριφέρεται ως ο *patronus* του Κορύδωνα και του αδελφού του Αμύντα), πρβ. στ. 94: *forsitan augustas feret haec Meliboeus ad aures*. Η γλωσσική μάλιστα διατύπωση της ευχής του Κορύδωνα στον στ. 94 'ανακαλεί' τον στ. 73 της 3^{ης} βεργιλιακής εκλογής: *divum referatis ad auris*¹¹², όπου, στο πλαίσιο ενός τυπικού διαγωνισμού βουκολικού τραγουδιού, ο Δαμοίτας εκφράζει την παράκληση οι άνεμοι να μεταφέρουν τα λόγια αγάπης της αγαπημένης του στους θεούς, οι οποίοι θα γίνουν έτσι μάρτυρες του έρωτά του. Ο βοσκός του Βεργιλίου εστιάζει σε ένα σύνηθες και 'κανονικό' ενδιαφέρον του βουκολικού κόσμου, την ερωτική ευτυχία· οι βοσκοί της πρώτης εκλογής του Καλπουρνίου, ωστόσο, μέσω της *oppositio in imitando* των στίχων υπό εξέταση, καθιστούν και πάλι εμφανή την αλλαγή των ενδιαφερόντων της νερόνει-

109. Βλ. Vinchesi 1996, 19 και σημ. 23.

110. Το ίδιο συμβαίνει επίσης και στην 4^η πολιτική εκλογή, όπου η βουκολική αφήγηση και πάλι δεν ολοκληρώνεται με την έλευση της εσπέρας, αλλά την ώρα του μεσημεριού, στ. 168-9 βλ. Karakasis 2011, 274-5.

111. Για τον τελευταίο στίχο της εκλογής ως δηλωτικό της επιθυμίας του ποιητή να ενταχθεί το ποιητικό του έργο στη βιβλιοθήκη του αυτοκράτορα, βλ. Korzeniewski 1976, 250.

112. Βλ. Korzeniewski 1971, 17.

ας βουκολικής ποίησης πανηγυρικού χαρακτήρα. Ο θεός της πρώτης εκλογής του Σικελού είναι πλέον ο θεός αυτοκράτορας και η ευχή να φτάσουν στα αυτιά του τα λόγια / τα τραγούδια των κατοίκων του βουκολικού χώρου δεν σχετίζεται πλέον με το παραδοσιακό βουκολικό ιδανικό της ερωτικής ευτυχίας, αλλά με την εξασφάλιση της αυτοκρατορικής προστασίας

Το γλωσσικό σύνταγμα που χρησιμοποιεί ο Όρνυτος, για να ζητήσει από τον αδελφό του να μελοποιήσουν αυτόν τον ειδολογικά νεότερικό, βουκολικό πανηγυρικό, στ. 93: *teretique sonum modulemur avena*, ‘υπενθυμίζει’ τη συνεκφορά που υιοθετεί ο Γάλλος στη 10^η εκλογή του Βεργιλίου, όταν αποφασίζει, έστω και προσωρινά, να εντάξει την ελεγειακή ποιητική του ταυτότητα στον βουκολικό κόσμο και τις ποιητικές αξίες του, Βεργ. *Εκλ.* 10.51: *carmina pastoris Siculi modulabor avena*¹¹³. Η συγκεκριμένη γλωσσική επιλογή φέρει στον Βεργίλιο σαφείς ειδολογικές συνδηλώσεις και υιοθετείται σε περίπτωση ‘ειδολογικής διεπίδρασης’ (generic interaction). Ανάλογη φαίνεται πως είναι η λειτουργία του συντάγματος αυτού στον Καλπούρνιο επίσης, καθώς χρησιμοποιείται, με παρόμοιο τρόπο, για να δηλωθεί η παραγωγή πανηγυρικού χαρακτήρα ποίησης σε βουκολικά πλαίσια.

Η νέα αυτή βουκολική ποίηση, πανηγυρικού χαρακτήρα και επικών διακεμενικών συνδηλώσεων, η οποία προσεγγίζει το *genus grande*, περιγράφεται με μία λέξη-κλειδί που προσδιορίζει την καλλιμάχεια-νεωτερική ποιητική του πομμενικού *genus tenue* της πριν από τον Καλπούρνιο βουκολικής παραγωγής (*teres*)¹¹⁴. Η *avena* του Κορύδωνα επίσης, η οποία θα χρησιμοποιηθεί για τη μελοποίηση ενός βουκολικού πανηγυρικού, παρουσιάζεται να είναι κατασκευασμένη από κάποιον Λάδωνα, ο οποίος χαρακτηρίζεται ως *docilis*, i.e., *doctus* (στ. 18)· προσδιορίζεται δηλ. μέσω ενός τεχνικού όρου με τον οποίον περιγράφεται ο νεωτερικός *homo / poeta*, κατά τη νεωτερική ιδιόλεκτο (βλ. πιο πάνω, σελ. 477). Η χρήση των σημάτων αυτών, για να περιγραφεί η πανηγυρικού χαρακτήρα βουκολική ποιητική της πρώτης εκλογής του Σικελού, καταδεικνύει τη διαφοροποίηση της καλπούρνιας μετα-ποιητικής σε σχέση προς τη βεργιλιανή ποιητική μετα-γλώσσα του *genus tenue*· όροι νεωτερικής μετα-ποιητικής υιοθετούνται πλέον, όπως διαφαίνεται άλλωστε

113. Βλ. Verdière 1954, 240, Korzeniewski 1971, 17, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 162.

114. Βλ. Karakasis 2011, 131-2.

στο σύνολο της ποιητικής παραγωγής του Σικελού¹¹⁵, για να δηλωθούν ειδολογικές επιλογές που προσεγγίζουν το *genus grande*. Και ενώ η 'χρυσή εποχή' της 4^{ης} βεργιλιανής εκλογής σηματοδοτεί, όπως πειστικά κατέδειξε ο Θ. Παπαγγελής 1995, 257-307, την κατίσχυση της νεωτερικής ποιητικής καλλιμαχικού χαρακτήρα στο πλαίσιο της Νέας Εποχής που επαγγέλλεται ο θεϊός *puer*, κάτι ανάλογο δεν παρατηρείται στην περίπτωση της *aetas aurea* της πρώτης εκλογής του Σικελού. Πολλές από τις λεπτές ποιητολογικές αποχρώσεις και αμφισημίες της βεργιλιανής βουκολικής μετα-ποιητικής φαίνεται να υποχωρούν στην πομενική ποίηση της νερώνιας περιόδου.

‘Γλωσσική Νεοτερικότητα’ και ‘Ειδολογική Υπέρβαση’

Έχω καταδείξει αλλού (βλ. Karakasis 2011, 275-8) πως, σε κάποιες περιπτώσεις, ο Σικελός υιοθετεί γλωσσικές επιλογές της μετακλασικής λατινικής, για να υπογραμμίσει, σε γλωσσικό / υφολογικό επίπεδο επίσης, την ειδολογική νεοτερικότητα / επιγονικότητα της βουκολικής του ποίησης. Θα μπορούσε, βέβαια, κάποιος να ισχυριστεί εδώ πως η παρουσία μετακλασικών γλωσσικών επιλογών στο έργο του Σικελού δικαιολογείται από την ιστορική εξέλιξη της λατινικής. Και τούτο, ως έναν βαθμό βέβαια, είναι ορθό. Στην περίπτωση όμως αυτή, αν δηλ. ερμηνεύσουμε την παρουσία της μετακλασικής λατινικής στο έργο του Καλπουρνίου ως ένδειξη γλωσσικής εξέλιξης και μόνο, θα αναμέναμε μία, λίγο ως πολύ, ισόποση κατανομή των μετακλασικών γλωσσικών φαινομένων στο σύνολο της αφήγησης μίας εκλογής. Η παρουσία, όμως, ενός σχετικά μεγάλου αριθμού των στοιχείων αυτών σε ένα σημείο της βουκολικής αφήγησης και μόνο και η σχετική απουσία τους από το υπόλοιπο τμήμα του ποιήματος μαρτυρεί επίσης, πέρα από την όποια ιστορική εξέλιξη της γλώσσας, την ύπαρξη συγκεκριμένων υφολογικών κριτηρίων εκ μέρους του πομενικού ποιητή, τα οποία δικαιολογούν την άνιση αυτή κατανομή. Έτσι, στην 4^η εκλογή του Σικελού η μετακλασική λατινική εντοπίζεται κυρίως στον λόγο των Κορύδωνα και Μελίβοιου, οι οποίοι λειτουργούν ως οι κατεξοχήν φορείς και εκπρόσωποι της ειδολογικής εξέλιξης της νερώνιας βουκολικής ποίησης στο πλαίσιο της κλειστής αφήγησης του 4^{ου} βουκολικού, ενώ στην 7^η εκλογή η νεοτερική, όσον αφορά στη βουκολική παράδοση, έκφραση του ξύλι-

115. Βλ. Karakasis 2011, 43-4, 213-79 *passim*. Για τον όρο μετακλασική λατινική (Post-Classical Latin), βλ. Karakasis 2005, 16.

νου νερώνειου αμφιθεάτρου του 57 μ.Χ.¹¹⁶ επίσης συγκεντρώνει τον μεγαλύτερο αριθμό των μετακλασικών γλωσσικών στοιχείων που απαντούν στο ποίημα.

Στην πρώτη εκλογή του Σικελού βασικό τμήμα της βουκολικής αφήγησης αποτελεί η προφητεία του Φαύνου, η οποία, σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι τόσο οι εισαγωγικοί όσο και οι καταληκτικοί στίχοι του ποιήματος, καταδεικνύει τη νέα τάση της βουκολικής ποιητικής των νερώνειων χρόνων τον πανηγυρικό δηλ. του αυτοκράτορα σε ποιμενικά συμφραζόμενα και σε διακευμενικό διάλογο με επικά ή επικών, εν γένει, συνδηλώσεων κείμενα. Το κατεξοχήν, λοιπόν, ειδολογικά νεότερικό αυτό τμήμα της αφήγησης περιλαμβάνει έναν ικανό αριθμό μετακλασικών γλωσσικών χρήσεων, που υπογραμμίζουν, σε γλωσσικό επίπεδο, την παρατηρούμενη ειδολογική αλλαγή και επιγονικότητα.

Τα στοιχεία της μετακλασικής λατινικής που απαντούν στους στ. 33-88 είναι τα ακόλουθα:

Σύνταξη

1) στ. 46-7: *dabit impia victas / post tergum Bellona manus*. Στους στίχους υπό εξέταση η πρόθεση *post* μετά το ρήμα *dare* δεν δηλώνει απλώς τον τόπο, αλλά, πιο συγκεκριμένα, την κίνηση προς κάποιον τόπο, ο οποίος βρίσκεται πίσω από κάτι / κάποιον. Στα κλασικά λατινικά η επιρρηματική αυτή σχέση εκφέρεται με απλή δοτική ή με την εμπρόθετη συνεκφορά *ad* + αιτιατική. Στην περίπτωση των στίχων υπό συζήτηση, ωστόσο, διαπιστώνουμε τη συνηθισμένη μετακλασική χρήση της *post* στη θέση της *ad* (πρβ. επίσης Φαίδρ. 4.10.2, Σεν. *Tr.* 153, Φοίν. 577)¹¹⁷.

2) στ. 66: *agmina, Romuleis et adhuc ardentia castris*. Η σύνταξη του *ardere* με αφαιρετική (πράγματος) του εξωτερικού αναγκαστικού αιτίου αποτελεί επίσης κατεξοχήν μετακλασική χρήση, σε αντίθεση προς την αφαιρετική του εσωτερικού αναγκαστικού αιτίου (π.χ. *ira*) που απαντά ως συμπλήρωμα του ρήματος από τον Τερέντιο και Εξής ή την αφαιρετική προσώπου (από τον Οράτιο και Εξής) σε συντακτική θέση εξωτερικού αναγκαστικού αιτίου¹¹⁸.

Λεξιλόγιο

1) στ. 57: *publica diffudit tacito discordia ferro*. Το ουσιαστικό *dis-*

116. Τούτο καταδεικνύεται στο 7^ο κεφάλαιο της μελέτης μου με τίτλο *Neronian Pastoral*, η οποία θα δημοσιευθεί προσεχώς.

117. Βλ. Mahr 1964, 94-5.

118. Βλ. Mahr 1964, 92-3.

cordia εδώ, όπως σωστά παρατηρεί ο Merone 1967, 9–10, ανήκει στα 'heteroclitia eademque heterogenea' ονόματα. Πρόκειται για την αιτιατική πληθυντικού του αμάρτυρου τύπου *discordium και αποτελεί άπαξ λεγόμενο της ποίησης του Καλπουρνίου (πρβ. *ThLL* V 1340, 30; 1341, 70), το οποίο ίσως απαντά και πάλι σε μία επιγραφή του 367 μ.Χ., *D. Inscr. christ.*, Rossi I, p. 94 (a.367)¹¹⁹.

2) στ. 85: fortibus excipiet sic inconcussa lacertis. Η λέξη *inconcussus* απαντά συχνά στον Σενέκα (πρβ. *H.O.* 1741) και επανεμφανίζεται κατά τη νεωτέρα περίοδο στο έπος του Λουκανού (πρβ. 2248, *ThLL* VII 1 999, 34, *OLD* s.v.). Κατά τη Mahr μάλιστα, 1964, 163-4, η παρουσία του επιθέτου στον Καλπούρνιο οφείλεται σε επίδραση του Σενέκα¹²⁰.

Ακολουθεί αναφορά σε ορισμένες γλωσσικές επιλογές, οι οποίες, μολονότι δεν αποτελούν αποκλειστικό γνώρισμα των λατινικών της μετακλασικής περιόδου, αποδεικνύονται, ωστόσο, ιδιαίτερα αγαπητές κατά τα μετακλασικά χρόνια και, ως εκ τούτου, βαθμιαία αντικαθιστούν τις εναλλακτικές επιλογές της κλασικής λατινικής. Οι γλωσσικές αυτές επιλογές συμπληρώνουν την εικόνα για την οποία έγινε λόγος πιο πάνω και ενισχύουν τη γλωσσική νεοτερικότητα του αφηγηματικού τμήματος της προφητείας

1. στ. 37-9: licet omne vegetur / securo custode pecus nocturnaue pastor / claudere fraxinea nolit praesepia crate. Η εκτεταμένη χρήση του *licet* ως εισαγωγικού συνδέσμου παραχωρητικών προτάσεων στη θέση του *quamvis* κ.ά. αποτελεί επιλογή της μετακλασικής λατινικής (κυρίως της γλώσσας του Μαρτιάλη και του Γιουβενάλη). Στον Σικελό ο *licet* εμφανίζεται σε 4 περιπτώσεις (1.37-9, 4.12-3, 5.107-9¹²¹, 7.13-4) έναντι του *quamvis*, ο οποίος, ως παραχωρητικός σύνδεσμος, απαντά 5 φορές (2.76, 3.18, 25, 5.113, 6.34)¹²².

119. Βλ. Keene 1887, 58, Mahr 1964, 175-80, όπου και προσφέρεται μία εξαιρετική επισκόπηση των διάφορων απόψεων που διατυπώθηκαν όσον αφορά στη γραμματική αναγνώριση του τύπου *discordia*, Korzeniewski 1971, 88, Friedrich 1976, 237, Messina 1975, 108, Pearce 1990, 30, Di Lorenzo – Pellegrino 2008, 155. Για την πιθανότητα ο τύπος να είναι ο ουσιαστικοποιημένος πληθυντικός ουδετέρου του *discors*, -rdis, βλ. Novelli 1980, 93.

120. Βλ. επίσης Novelli 1980, 36, Horsfall 1997, 179.

121. *licet horrida* (βλ. Mahr 1964, 104) vs. *ne torrida* (στ. 5.107) που παραδίδουν οι Duff και Duff 1934, 268.

122. Βλ. Mahr 1964, 104-5. Όπως πειστικά υποστηρίζει η Mahr 1964, 105: 'Auch hier lassen sich also früh-nachklassische Merkmale im Sprachgebrauch des Calpurnius feststellen'.

2. στ. 55: *quae libera Marte professo*. Η χρήση της μετοχής παρακειμένου αποθετικών ρημάτων με παθητική διάθεση απαντά κυρίως σε κείμενα μετά την κλασική περίοδο, μολονότι, σε κάποιες περιπτώσεις, το φαινόμενο αυτό παρατηρείται στα προκλασικά λατινικά επίσης, την επιστολογραφία του Κικέρωνα, τον Λίβιο και τους ποιητές της αυγούστειας περιόδου¹²³.

3. στ. 80-1: *numquid utrumque polum, sicut solet, igne cruento / spargit et ardenti scintillat sanguine lampas?* Η χρήση του *numquid* έναντι του *num* αποτελεί χαρακτηριστικό της μετακλασικής, αλλά και της λαϊκής λατινικής (απαντά, για παράδειγμα, με μεγαλύτερη συχνότητα σε κείμενα-πηγές του *sermo plebeius*, όπως στην κωμωδία, τις σάτιρες του Ορατίου, κτλ.). Το εισαγωγικό αυτό μόριο το συναντούμε επίσης στην 3.1, ενώ το *num* το χρησιμοποιεί ο Σικελός στη 2.84¹²⁴.

Συμπερασματικά:

Η επιθυμία του Σικελού να υπερβεί τα ειδολογικά όρια της βουκολικής παράδοσης προς την κατεύθυνση του *genus grade* και του πανηγυρικού λόγου, πιο συγκεκριμένα, καθίσταται εμφανής ήδη από την πρώτη προγραμματική εκλογή. Ο Καλπούρνιος απομακρύνεται εμφανώς από την προγενέστερη βουκολική ποίηση, και τούτο επιτυγχάνεται με τις ακόλουθες, κατά κύριο λόγο, τεχνικές, οι οποίες διαπιστώνονται όχι μόνο στο πρώτο βουκολικό του νερώνειου ποιητή, αλλά και στις υπόλοιπες εκλογές, κυρίως σε όσες δεν ανήκουν στην κατηγορία των *merae bucolicae* (2, 3, 5, 6)¹²⁵: α) διακεμενικές αναφορές σε επικά κεί-

123. Βλ. Mahr 1964, 83-4.

124. Βλ. Mahr 1964, 116-7. Η μόνη μετακλασική γλωσσική επιλογή που απαντά στο υπόλοιπο, πλην της προφητείας, τμήμα της αφήγησης του πρώτου βουκολικού (38 στίχων έναντι 56 του *vaticinium*) είναι το ουσιαστικό *iubilum* στον στ. 30. Η λέξη, μετά τον Καλπούρνιο, απαντά με τη σημασία 'αγροτικό τραγούδι' στον Σίλιο Ιταλικό, 14.475, και τον Μάρκο Αυρήλιο, *Aug. Fro.* 1.p.180(68N). Ωστόσο, το ρήμα *iubilare*, το οποίο παράγεται από το *iubilum*, απαντά ήδη στον Βάρωνα, *L.L.* 6.68· βλ. Mahr 1964, 167, Merone 1967, 20-1, Novelli 1980, 35-6, Vinchesi 1992, 150-1, Horsfall 1997, 182. Το ουσιαστικό *internodium* (στ. 26) δεν αποτελεί γλωσσικό νεοτερισμό του Σικελού (βλ. Merone 1967, 29, Messina 1975, 108)· η λέξη εμφανίζεται με τη σημασία 'καλάμι', όπως εδώ, ήδη στον Βάρωνα, *R.* 2.9.4 (πρβ. *OLD* s.v., a· βλ. επίσης Οβ. *Met.* 11.793: *longa internodia crurum*, Novelli 1980, 28, Horsfall 1997, 186).

125. Βλ. Karakasis 2011, 239-79, Καρακάσης 2012, 23-38.

μενα, τη βεργιλιανή *Αινειάδα* κατά κύριο λόγο, αλλά και τις *Μεταμορφώσεις* του Οβιδίου επίσης, ίσως και τα *Pharsalia* του σύγχρονου του Λουκανού· β) υπαινικτικές αναφορές σε πανηγυρικού χαρακτήρα κείμενα (εγκωμιαστικού, π.χ., ύφους ελεγείες του Τιβούλλου)· γ) παραπομπές σε βουκολικά κείμενα του Βεργιλίου, όπου ο ποιμενικός ποιητής, αυτοαναφορικά, δηλώνει την επιθυμία του να υπερβεί το ειδολογικά όρια της βουκολικής ποίησης προς την κατεύθυνση του *genus grande* (4^η εκλογή), αλλά και σε ποιμενικά χωρία, όπου αναπτύσσονται ζητήματα 'ειδολογικής διεπίδρασης' (π.χ. την 5^η και τη 10^η βεργιλιανή εκλογή). Η μίμηση βουκολικών χωρίων του βεργιλιανού *corpus*, όπου παρατηρείται επιθυμία υπέρβασης των ειδολογικών ορίων, συνοδεύεται από 'διακειμενική ανάκληση' στίχων όχι μόνο του επικού, αλλά και του γεωργικού Βεργιλίου· δ) υιοθέτηση βουκολικών μοτίβων και ποιμενικών υφολογικών / γλωσσικών επιλογών σε συμφραζόμενα και με τρόπους που οδηγούν στην απο-βουκολικοποίησή τους (ο θεός Φαύνος με προφητικές ιδιότητες, το κλείσιμο της βουκολικής αφήγησης, κ.ά.). Η εκμετάλλευση της προγενέστερης (Βεργίλιος, Τίβουλλος) και σύγχρονης λογοτεχνικής παραγωγής (Λουκανός) από τον Σικελό χρησιμεύει μάλιστα, για να προωθήσει ο ποιητής, σε επίπεδο διακειμενικότητας επίσης, την εικόνα του Νέρωνα ως Απόλλωνα και ως νέου ('βελτιωμένου') Αυγούστου, συμφώνως προς την 'επικοινωνιακή πολιτική' του αυτοκράτορα, όπως αυτή γίνεται γνωστή από σύγχρονες (Σενέκας), αλλά και μεταγενέστερες πηγές (Τάκιτος, Σουητώνιος). Η βουκολική ποιητική του Καλπουρνίου είναι συνεπώς η ποιητική της 'πανηγυρικής / εγκωμιαστικής διακειμενικότητας', η παραγωγή δηλ. εγκωμιαστικού λόγου μέσω διακειμενικών αναφορών, επικών συνδηλώσεων.

Στο επίπεδο της μετα-ποιητικής, παραδοσιακές λέξεις-κλειδιά της νεωτερικής ποίησης καλλιμαχικού χαρακτήρα, οι οποίες καταδεικνύουν, στη βουκολική ποίηση του Βεργιλίου, την ποιητολογική ένταξη του ποιητή στο νεο-νεωτερικό λογοτεχνικό κίνημα του *genus tenue* (*docilis, teres*), έχουν στην πρώτη εκλογή του Σικελού διαφορετική ποιητολογική λειτουργία. Χρησιμεύουν, για να δηλώσουν τις νέες ειδολογικές προτιμήσεις της νερώνιας ποιμενικής ποίησης, η οποία προσεγγίζει, στις πολιτικές εκλογές, τον επικό και εγκωμιαστικό λόγο (*discourse*) του *genus grande*. Ο Νέρωνας, όπως καταδεικνύουν και τα σπαράγματα της ποίησής του που έχουν διασωθεί¹²⁶, υπήρξε οπαδός του νεο-νεωτερικού / καλλιμαχικού ποιητολογικού προγράμματος, το οποίο τα χρόνια αυ-

126. Βλ. Sullivan 1985, 91, 102, 104.

τά γνωρίζει ένα είδος αναγέννησης. Ωστόσο, οι καιροί, περισσότερο ίσως από κάθε άλλη φορά, είναι ελάχιστα ανεκτικοί απέναντι στις ποιητικές *recusationes* της νεωτερικής ‘σχολής’. Απαιτούν τον πανηγυρικό του *princeps*, την ξεκάθαρη υμνητική αναφορά και το σαφές εγκώμιο των πολιτικών και στρατιωτικών του κατορθωμάτων ποιητικό δηλ. λόγο που παραδοσιακά συνδυάζεται με επιλογές του *genus grande* και όχι του – σε μεγάλο βαθμό – απολιτικού *genus tenue*. Δηλώσεις, κατά συνέπεια, του τύπου: *Caesaris arma canant alii: nos Caesaris aras* (Οβ. *Fast.* 1.13)¹²⁷ δεν είναι πλέον αποδεκτές. Η διεύρυνση λοιπόν της νεωτερικής ποιητικής μεταγλώσσας, για να καλύψει ποιητικές επιλογές των υψηλότερων λογοτεχνικών ειδών, φαίνεται πως επίσης οφείλεται στις νέες πολιτικές συνθήκες της εποχής. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, ο πλούτος της βεργιλιανής ποιμενικής μετα-γλωσσικής αμφισημίας φαίνεται να περιορίζεται σημαντικά στον Σικελό, όπως καταδεικνύεται, ανάμεσα σε άλλα, από τη μη μετα-ποιητική εκμετάλλευση των νεωτερικών ποιητολογικών συνδηλώσεων του μοτίβου της ‘χρυσής εποχής’.

Η ειδολογική νεοτερικότητα, τέλος, όπως συμβαίνει άλλωστε και στις υπόλοιπες δύο προγραμματικές εκλογές του Σικελού, φαίνεται πως αποτυπώνεται και στο γλωσσικό / υφολογικό επίπεδο επίσης. Το τμήμα του *vaticinium Fauni*, το οποίο αποκαλύπτει και παραδειγματοποιεί τη νέα πανηγυρική βουκολική ποιητική των νεωτέρων χρόνων και τις προτιμήσεις της, χαρακτηρίζεται επίσης και από την παρουσία ικανού αριθμού γλωσσικών επιλογών της επιγονικής (ως προς την κλασική γλώσσα και τη λογοτεχνία της) μετακλασικής λατινικής.

127. Υπό την οπτική αυτή, εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του Casaceli 1982, 92, ότι δηλ. διαπιστώνεται αμφισημία στη χρήση της λέξεως *deus* στον στ. 92: *carmina, quae nobis deus obtulit ipse canenda*. Ο όρος μπορεί να δηλώνει, αφενός, τον θεό Φαύνο, ο οποίος αποκαλύπτει την πολιτική του προφητεία στους δύο βοσκούς, και, αφετέρου, τον θείο αυτοκράτορα, τον *deus iuvenis* (πρβ. στ. 44, 46· βλ. και Vozza 1993, 283), ο οποίος επιφορτίζει τον βουκολικό ποιητή Καλπούρνιο (που φέρει τη βουκολική μάσκα του Κορύδωνα) να τραγουδήσει, σε βουκολικά ειδολογικά πλαίσια, το πολιτικό του πρόγραμμα, δημιούργημα εν πολλοίς του Σενέκα (βλ. Momigliano 1944, 97, Verdière 1992, 34)· πρβ. επίσης Monella 2009, 81 και σημ. 37.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ahl, F. M. (1984), 'The Rider and the Horse: Politics and Power in Roman Poetry from Horace to Statius', *ANRW* II. 32.1, 40-124.
- Alföldi, A. (1970), *Die monarchische Repräsentation im römischen Kaiserreich*, Darmstadt.
- Amat, J. (1991), *Calpurnius Siculus, Bucoliques. Pseudo-Calpurnius, Éloge de Pison. Texte Établi et Traduit*, Paris.
- Armstrong, D. (1986), 'Stylistics and the Date of Calpurnius Siculus', *Philologus* 130, 113-36.
- Bardon, H. (1968), *Les Empereurs et les Lettres Latines d'Auguste à Hadrien*, Paris.
- Bicknell, P. J. (1969), 'Neronian Comets and Novae', *Latomus* 28, 1074-5.
- Binder, G. (1989), 'Hirtenlied und Herrscherlob. Von den Wandlungen der römischen Bukolik', *Gymnasium* 96, 363-5.
- Boyle, A. J. και Sullivan, J. P. (1991), *Roman Poets of the Early Empire*, London.
- Boyle, A. J. και Woodard, R. D. (2004), *Ovid. Fasti*, London.
- Braund, S. (2009), *Seneca, De Clementia*, Oxford.
- Cairns, F. (1999), 'Tibullus, Messalla, and the *spica*: I 1.16; I 5.28; I 10.22; II 1.4; II 5.48', *Emerita* 67, 219-30.
- Camps, W. A. (1965), *Propertius. Elegies Book IV*, Cambridge.
- Casaceli, F. (1982), 'Temi Letterari e Spunti Autobiografici nell' Opera di T. Calpurnio Siculo', *CCC* 3, 85-103.
- Cesareo, E. (1931), *La Poesia di Calpurnio Siculo*, Palermo.
- Champlin, E. (1978), 'The Life and Times of Calpurnius Siculus', *JRS* 68, 95-110.
- (2003), 'Nero, Apollo, and the Poets', *Phoenix* 57, 276-83.
- Cizek, E. (1972), *L' Époque de Néron et ses Controverses Idéologiques*, Leiden.
- Clausen, W. (1994), *A Commentary on Virgil, Eclogues*, Oxford.
- Conte, G. B. (1986), *The Rhetoric of Imitation: Genre and Poetic Memory in Virgil and Other Latin Poets*, – αγγλική μετάφραση από τον Segal, C., Ithaca, NY.
- Davis, P. J. (1987), 'Structure and Meaning in the Eclogues of Calpurnius Siculus', *Ramus* 16, 32-54.
- De Sippo, J. (1935), *T. Calpurnii Siculi Bucolica. Testo con Introduzione, Traduzione Italiana e Note*, Catania.
- Dewar, M. (1994), 'Laying it on with a Trowel: The Proem to Lucan and Related Texts', *CQ* 44, 199-211.

- Di Lorenzo, E. (1988), 'Aspetti Letterari e Atteggiamenti Espressivi nelle Egloghe di Calpurnio Siculo', *Misure Critiche* 18, 5-21.
- Di Lorenzo, E. και Pellegrino, B. (2008), *T. Calpurnio Siculo: Eclogae*, Napoli.
- Duff, J. W. και Duff, A. M. (1934), *Minor Latin Poets*, London.
- Dutoit, E. (1936), *Le Thème de l' Adynaton dans la Poésie Antique*, Paris.
- Eden, P. T. (1984), *Seneca. Apocolocyntosis*, Cambridge.
- Effe, B. και Binder, G. (1989), *Die antike Bukolik*, München.
- Esposito, P. (2009), 'La Profezia di Fauno nella I Ecloga di Calpurnio Siculo', L. Landolfi και R. Oddo (edd.), *Fer Propius Tua Lumina; Giochi Intertestuali nella Poesia di Calpurnio Siculo*, Bologna, 13-39.
- Fantham, E. (1998), *Ovid Fasti. Book IV*, Cambridge.
- Farrell, J. (1992), 'Dialogue of Genres in Ovid's 'Lovesong of Polyphemus' (*Metamorphoses* 13.719-897)', *AJPh* 113, 235-68.
- Fitch, J. G. (1987), *Seneca's Hercules Furens*, Ithaca.
- Fordyce, C. J. (1977), *Virgil: Aeneid VII-VIII*, London.
- Friedrich, W. (1976), *Nachahmung und eigene Gestaltung in der bukolischen Dichtung des Titus Calpurnius Siculus*, Frankfurt.
- Fucecchi, M. (2009), 'Ovidio e la Nuova Bucolica di Calpurnio: Osservazioni e Proposte', L. Landolfi και R. Oddo (edd.), *Fer Propius Tua Lumina; Giochi Intertestuali nella Poesia di Calpurnio Siculo*, Bologna, 41-65.
- Fugmann, J. (1992), 'Nero oder Severus Alexander? Zur Datierung der Eklogen des Calpurnius Siculus', *Philologus* 136, 202-7.
- Gagliardi, D. (1984), *Calpurnio Siculo, un 'Minore' di Talento*, Napoli.
- Garson, R.W. (1974), 'The Eclogues of Calpurnius. A Partial Apology', *Latomus* 33, 668-72.
- Garthwaite, J. και Martin, B. (2009), 'Visions of Gold: Hopes for the New Age in Calpurnius Siculus' Eclogues', W. J. Dominik, J. Garthwaite και P. A. Roche (edd.), *Writing Politics in Imperial Rome*, Leiden, 307-22.
- Gibson, R. K. (2003), *Ovid: Ars Amatoria, Book 3*, Cambridge.
- Hardie, P. (2002), *Ovid's Poetics of Illusion*, Cambridge.
- Hardie, P. και Moore, H. (2010), (edd.), *Classical Literary Careers and their Reception*, Cambridge.
- Harrison, S. J. (2007), *Generic Enrichment in Vergil and Horace*, Oxford.
- Herrmann, L. (1931), 'Réflexions sur la Comète de Calpurnius', *RBPh* 10, 145-53.
- (1952), 'Les Pseudonymes dans les Bucoliques de Calpurnius Siculus', *Latomus* 11, 27-44.
- Hill, D. E. (2000), *Ovid. Metamorphoses XIII-XV and Indexes to Metamorphoses I-XV*, Warminster.
- Horsfall, N. M. (1997), 'Criteria for the Dating of Calpurnius Siculus', *RFIC*

125, 166-96.

- Hubaux, J. (1927), 'Le Vers Initial des Églogues', *RBPh* 6, 603-16.
- (1930), *Les Thèmes Bucoliques dans la Poésie Latine*, Bruxelles.
- (1930α), 'Sénèque et Calpurnius Siculus', *Mélanges Paul Thomas. Recueil de Mémoires Concernant la Philologie Classique*, Bruges, 451-73.
- Hubbard, T. K. (1998), *The Pipes of Pan: Intertextuality and Literary Filiation in the Pastoral Tradition from Theocritus to Milton*, Ann Arbor.
- Hutchinson, G. (2006), *Propertius. Elegies Book IV*, Cambridge.
- Joly, D. (1974), 'La Bucolique au Service de l'Empire: Calpurnius Interprète de Virgile', *L'Idéologie de l'Impérialisme Romain*, Paris, 42-65.
- Karakasis, E. (2005), *Terence and the Language of Roman Comedy*, Cambridge.
- (2010), 'The (Singing) Game is not Afoot' – Calpurnius Siculus' Sixth Eclogue', *TCS* 2.1, 175-206.
- (2011), *Song Exchange in Roman Pastoral*, Berlin.
- (2013), 'Comedy and Elegy in Calpurnian Pastoral: 'Generic Interplays' in Calp. 3', T. D. Papanghelis, S. J. Harrison και S. Frangoulidis (edd.), *Generic Interfaces in Latin Literature. Encounters, Interactions and Transformations*, Berlin, 231-64.
- Καρακάσης, Ε. (2012), 'Αποχαιρετώντας το Βουκολικό Είδος. Ο Καλπούρνιος Σικελός και η Έβδομη Εκλογή του', Δ. Ζ. Νικήτας (ed.), *Laus et Gratia in memoriam Κωνσταντίνου Γρόλλιου*, Θεσσαλονίκη, 23-38.
- Keene, C. H. (1887), *The Eclogues of Calpurnius Siculus and M. Aurelius Olympius Nemesianus*, London.
- Kegel-Brinkgreve, E. (1990), *The Echoing Woods: Bucolic and Pastoral from Theocritus to Wordsworth*, Amsterdam.
- Keith, A. (2008), *Propertius. Poet of Love and Leisure*, London.
- Korzeniewski, D. (1971), *Hirtengedichte aus ernerischer Zeit*, Darmstadt.
- (1976), 'Zur ersten und siebten Ekloge des Calpurnius Siculus', *MH* 33, 248-53.
- Krautter, K. (1992), 'Lucan, Calpurnius Siculus und Nero', *Philologus* 136, 188-201.
- Küppers, J. (1985), 'Die Faunus-Prophezeiung in der 1. Ekloge des Calpurnius Siculus', *Hermes* 113, 340-61.
- Lana, I. (1998), 'Il Principato di Nerone', I. Lana και E. V. Maltese (edd.), *Storia della Civiltà Letteraria Greca e Latina*, τόμ. II, *Dall'Ellenismo all'Età di Traiano*, Torino, 819-33.
- Leach, E. W. (1973), 'Corydon Revisited: An Interpretation of the Political Eclogues of Calpurnius Siculus', *Ramus* 2, 53-97.
- Luiselli, B. (1960), 'Note su Calpurnio Siculo', *AFLC* 28, 135-53.

- (1963), 'L'Apocolocyntosis Senecana e la Prima Bucolica di Calpurnio', *A&R*, 44-52.
- Mackie, N. (1989), 'Urbanity in a Roman Landscape: the Eclogues of Calpurnius Siculus', *Landscape Research* 14 / 1, 9-14.
- Maes, Y. (2008), 'Neronian Literature and the Grotesque', *Studies in Latin Literature and Roman History* 14, 313-23.
- Mahr, A. (1964), *Untersuchungen zur Sprache in den Eklogen des Calpurnius Siculus*, Wien.
- Magnelli, E. (2006), 'Bucolic Tradition and Poetic Programme in Calpurnius Siculus', M. Fantuzzi και Th. Papanghelis (edd.), *Brill's Companion to Greek and Latin Pastoral*, Leiden, 467-77.
- Maltby, R. (2002), *Tibullus: Elegies. Text, Introduction and Commentary*, Cambridge.
- Martin, B. (1996), 'Calpurnius Siculus' 'New' *Aurea Aetas*', *AC* 39, 17-38.
- (2003), 'Calpurnius Siculus: The Ultimate Imperial 'Toady'?', A. F. Basson και W. J. Dominik (edd.), *Literature, Art, History: Studies on Classical Antiquity and Tradition in Honour of W. J. Henderson*, Frankfurt, 73-90.
- Mayer, R. (2006), 'Latin Pastoral after Virgil', M. Fantuzzi και Th. Papanghelis (edd.), *Brill's Companion to Greek and Latin Pastoral*, Leiden, 451-66.
- Merfeld, B. (1999), *Panegyrik - Paränese - Parodie? Die Einsiedler Gedichte und Herrscherlob in neronischer Zeit*, Trier.
- Merone, E. (1967), *Innovazioni Linguistiche in Calpurnio Siculo*, Napoli.
- Messina, C. (1975), *T. Calpurnio Siculo*, Padova.
- Momigliano, A. (1944), 'Literary Chronology of the Neronian Age', *CQ* 38, 96-100.
- Monella, P. (2009), 'Pastori, Patroni, Dèi. Personaggi Politici e loro Inclusione nel Mondo Bucolico (Tibullo, Virgilio, Calpurnio Siculo)', L. Landolfi και R. Oddo (edd.), *Fer Propius Tua Lumina; Giochi Intertestuali nella Poesia di Calpurnio Siculo*, Bologna, 67-87.
- Narducci, E. (1979), *La Provvidenza Crudele. Lucano e la Distruzione dei Miti Augustei*, Pisa.
- Novelli, A. (1980), *Il Linguaggio di Calpurnio Siculo*, Lecce.
- Paladini, M. L. (1956), 'Osservazioni a Calpurnio Siculo', *Latomus* 15, 330-46, 521-31.
- Papanghelis, T. D. (1999), 'Eros Pastoral and Profane: On Love in Virgil's Eclogues', S. Morton Braund και R. Mayer (edd.), *Amor: Roma. Love & Latin Literature*, Cambridge, 44-59.

- (2006), 'Friends, Foes, Frames and Fragments: Textuality in Virgil's Eclogues', M. Fantuzzi και Th. Papanghelis (edd.), *Brill's Companion to Greek and Latin Pastoral*, Leiden, 369–402.
- Παπαγγελής, Θ. Δ. (1995), *Από τη Βουκολική Εύτοπία στην Πολιτική Ούτοπία*, Αθήνα.
- Πασχάλης, Μ. (1996), 'Προφητεία και Εξουσία στη Λατινική Βουκολική Ποίηση της Κλασικής Περιόδου', Δ. Ι. Κυρτάτας (ed.), *Ιεροί Λόγοι: Προφητείες και Μαντείες στην Ιουδαϊκή, την Ελληνική και τη Ρωμαϊκή Αρχαιότητα*, Αθήνα, 135–51.
- Pearce, J. B. (1990), *The Eclogues of Calpurnius Siculus*, San Antonio, Texas.
- Postgate, J. P. (1902), 'The Comet of Calpurnius Siculus', *CR* 16, 38–40.
- Putnam, M. C. J. (2010), 'Some Virgilian Unities', P. Hardie και H. Moore (edd.), *Classical Literary Careers and their Reception*, Cambridge, 17–38.
- Ράιος, Δ. (2011), *Σενέκα Φαίδρα. Εισαγωγή – Κριτική έκδοση – Μετάφραση – Ερμηνευτική Ανάλυση*, Ιωάννινα.
- Roche, P. (2009), *Lucan, De Bello Civili, Book 1*, Oxford.
- Rogers, R. S. (1953), 'The Neronian Comets', *TAPA* 84, 237–49.
- Romano, D. (2002), 'Calpurnio e I Penati. La Chiusa del Vaticinio di Fauno nella 1 Ecloga', D. Romano (id.), *Tra Antico e Tardoantico*, Palermo, 91–6.
- Salanitro, G. (1975–6), 'Due Note di Filologia Latina', *Helikon* 15–6, 481–5.
- Schachter, A. (1927), *Der Globus: Seine Entstehung und Verwendung in der Antike*, Leipzig.
- Scheda, G. (1969), *Studien zur bukolischen Dichtung der neronischen Epoche*, Bonn.
- Schubert, C. (1998), *Studien zum Nerobild in der lateinischen Dichtung der Antike*, Stuttgart.
- Skutsch, O. (1985), *The Annals of Q. Ennius*, Oxford.
- Slater, N. W. (1994), 'Calpurnius and the Anxiety of Vergilian Influence: Eclogue I', *SyllClass.* 5, 71–8 / <http://>.
- Spadaro, M. D. (1969), *Sulle Egloghe Politiche di Tito Calpurnio Siculo*, Catania.
- Sullivan, J. P. (1985), *Literature and Politics in the Age of Nero*, Ithaca.
- Theiler, W. (1956), 'Zu den Einsiedler Hirtengedichten', *SIFC* 27–8, 565–77.
- Townend, G. B. (1980), 'Calpurnius Siculus and the *munus Neronis*', *JRS* 70, 166–74.
- Toynbee, J. M. C. (1942), '*Nero Artifex: the Apocolocyntosis Reconsidered*', *CQ* 36, 83–93.
- Τρομάρας, Λ. (2001), *Κάτουλλος. Ο Νεωτερικός Ποιητής της Ρώμης*, Θεσ-

σαλονίκη.

- Vallet, G. (1956), *Calpurnius Siculus. Les Bucoliques*, Paris.
- Verdière, R. (1954), *T. Calpurnii Siculi De laude Pisonis et Bucolica et M. Annaei Lucani De laude Caesaris Einsiedlensia quae dicuntur carmina*, Bruxelles.
- (1966), 'La Bucolique Post-Virgilienne', *Eos* 56, 161-85.
- (1968), 'La Date de l'Action de la Première Bucolique Calpurnienne', *AC* 37, 534-9.
- (1982), 'Quand le Couchant Aura Vu Derrière lui se Lever des Aurores', J. M. Croisille και P. M. Fauchère (edd.), *Neronia. Actes du IIe Colloque de la Société Internationale d' Études Néroniennes*, Adosa, 173-90.
- (1985), 'Le Genre Bucolique à l' Époque de Néron: les Bucolica de T. Calpurnius Siculus et les *Carmina Einsidlensia*. État de la Question et Prospectives', *ANRW* II. 32.3, 1845-1924.
- (1992), 'Calpurnius Siculus et le Culte de la Personnalité', *Helmantica* 43, 31-40.
- (1993), 'Calpurnius, en Fin d'Analyse...', *Helmantica* 44, 349-98.
- Vinchesi, M. A. (1992), 'Funzione del Tecnicismo nella Poesia Bucolica di Calpurnio Siculo', I. Mazzini (ed.), *Civiltà Materiale e Letteratura nel Mondo Antico*, Università degli Studi di Macerata. Pubblicazioni della Facoltà di Lettere e Filosofia 64: Atti di Convegni 19, Macerata, 149-61.
- (1996), *Calpurnio Siculo. Egloghe*, Milano.
- (2002), 'Calpurnio Siculo e i Nuovi Percorsi della Poesia Bucolica', L. Castagna και G. Vogt-Spira (edd.), *Pervertere: Ästhetik der Verkehrung. Literatur und Kultur neronischer Zeit und ihre Rezeption*, Beiträge zur Altertumskunde 151, München, 139-51.
- Vozza, P. (1993), 'L'Ars Poetica di Calpurnio-Coridone ed il Giudizio sull' Età Neroniana', *BStudLat.* 23, 282-308.
- Wiseman, T. P. (1982), 'Calpurnius Siculus and the Claudian Civil War', *JRS* 72, 57-67.

